

Per 586/1999/00

10022540,6

COBISS

GORJSKA KNJIZNICA

Časopis o Gori, Gorjankah in Gorjanih

LETNIK II, ŠTEVILKA 6, PREDMEJA, SEPTEMBER 1999

GORA

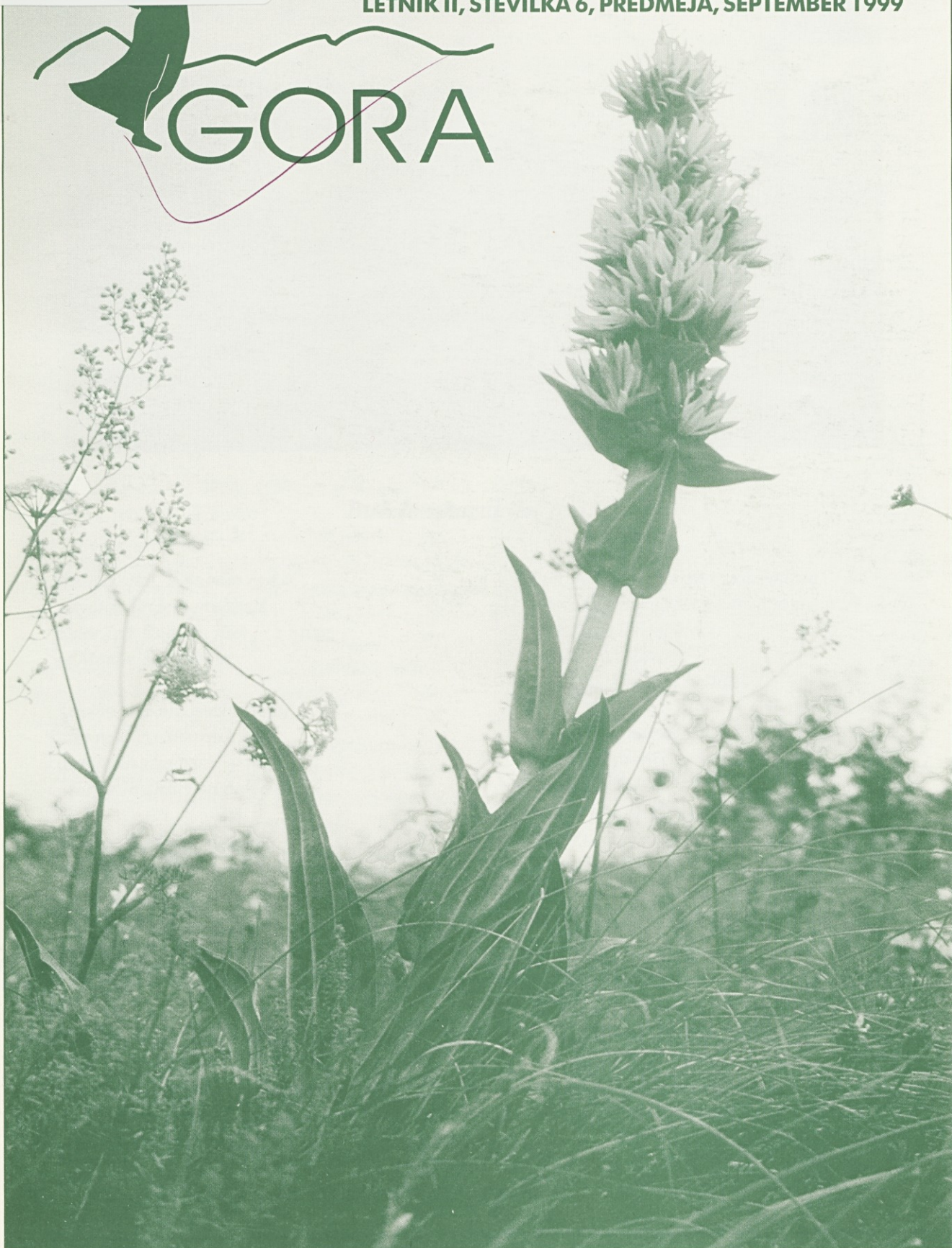

foto Edo Pelicon

*Buh je ukazal dol ležt**

*Bežmo spat, z Bugam rad,
s svetim križem prebivat.
Kdor je z Bugam, Buh je z njim,
je Marije Device sin.*

*Les-mi, les-mi, grešnik moj,
tam te kliče Stvarnik tvoj,
tam je en zlati roč,
Marije in Jezus od pekla proč!*

*Buh mi je ukazal dol ležt,
trdno zaspat, neč se ne bat.
Tri angele je k nam poslal.
Prvi nas bo vižu,
drugi nas bo špižu,
tretji nas bo pielu kje v Paradiž.*

*Tam v Paradiži je ena zlata mizca.
Okoli teve mizce sedijo trije jogri, trije škofi.
Marija na strani kleči,
dušici tako govori:
»Dušica, kod si ti hodila?«*

*Dušica brž odgovori:
»Po visokih robeih,
po črnih školed.
Sem prišla pred pekel, pred satan.
Satan pravi: »Jaz ne maram zate.
Ti znaš eno lepo molituco zmolit.
Srečna si ti, k si se jo navadla.
Še bel tisti, ki je tebe.«
Amen.*

(Marija Žonta, por. Brus - Vrhlučuknška; Jožefa Žonta, por. Vidmar - Vrhlučuknška)

**Na širšem območju Gore smo zapisali več različic najstarejše do sedaj znane natisnjene slovenske večerne molitve, ki jo najdemo v molitveniku o. Marka Pohlina, Molituvne Bukuvce, ki so izšle v Ljubljani 1774. leta. (Iz nove knjige F. Černigoja 'Znamenje na Gori')*

nas bo vižu - vodil po pravi poti; nas bo špižu - nas bo hranil

Drugič v boj v Galicijo

dnevnik (26. 8. 1915 - 6. 1. 1916)

albert polanc - berte flegarski

V prejšnji številki smo spoznali izjemno zanimivo življensko zgodbo Alberta Polanca in prvi del pričevanja o I. svetovni vojni, saj je dogajanja vestno zapisoval v vojni dnevnik. Berte Flegarski je bil vpoklican v avstro-ogrsko vojsko verjetno julija 1914 in bil dodeljen 7. regimentu, ki se je že leta 1914 prvič boril v Galiciji, na ozemlju današnje Ukrajine. Spomladi leta 1915 si je njegov regiment celil rane in se popolnjeval v Avstriji, od koder je avgusta še drugič odrinil iz Firstenfelda v boj v Galicijo. Boril se je v krajih ob Dnjestru blizu mesta Gorodenka. Tokratni zapis prinaša obdobje od 19. septembra do 10. novembra 1915, ko je bil prestavljen na soško fronto. Za lažje branje smo v dnevniku postavili le nekaj najbolj nujnih ločil in pojasnil.

*Albert Polanc kot avstrijski vojak
(foto iz arhiva Marjana Polanca)*

Na **19. September** (1915) smo ostali še na tej ravnini v celtnah. Dež je ponehal, potem sva se preskrbela tudi s slamo in sva prav lepo ležala in metala karte da hitreje čas potekal. Zvečer dobimo še vsak nekaj vina in jaz ga nalijem v feldflašo in grem po manažo. Ko pridem nazaj pa ni bilo ne flaše ne vina in potem ležemo spat ker je bila že noč. Na **20. Septembra** ustanemo že ob 5 uri zjutraj. Kuh nas je že čakal s kofejem torej gremo po kofe potem je pa prišel ukaz da moramo naše hiše podret in spravt da gremo naprej in res okolu 6 ure gremo naprej. In okolu 12 ure opoldne pridemo v vas Kologofce in ostanemo tam in smo bli ankvartirani.

Opoldne dobimo manažo, zvečer smo spali v nekem skednu na slami in smo prav dobro spali.

Na **21. Septembra** ustanemo zjutraj popijemo kavo in potem je prišel ukaz da se moremo lepo očistit in umiti in potem da bomo šli k Maši in res ob 8 uri smo šli k Maši katero je daroval naš Vojaški Duhovnik na nekem bregu. Vdeležili smo se jo Vse vojaštvo z Oficirji in Regiment komendant Obrst Hubinger kateri je bil vesčas odkrit zraven Altarja in pri vsakem glavnem delu sv. Maše je lepo pokleknil in se lepo prekrižal in nam dal lep zgled. Po sv. Maši nam da Mašnik še Vesolno odvezo in potem smo se razšli vsaka Kompanija v svoje stanovanje. To moram tudi povedat da je tudi Godba igrala pri sv. Maši.

Potem ostanemo še tukaj do 5 ure zvečer potem pa gremo spet naprej in zvečer pridemo okolu pol 7 ure v neki gozd kjer so bile že za nas pripravljene neke luknje katere smo zasedli in smo prav dobro spali (namreč naš 3 Bataljon je bil rezerve tadrugi Bataljoni so šli pa nekako 1000 korakov naprej in so zasedli strelne jarke kjer so bili prej 8 Jeger Bataljon). Ko se zjutraj zbudimo vidimo da je ta lukne kjer smo bili jaz Pöschl in Adam slabo narejena torej smo hitro sklenili da se mora popraviti in res takoj ko smo popili kavo se poprimemo dela. Najprej poderemo vse kar je bilo prej narjeno in potem skoplemo še anih 80 cm globoko in potem pokrijemo z lesom potem pa zemljo naverh in okolu kraja tako da smo bli brez skerbi pred Ruskmi Šrapneli in tako je prišla noč in mi smo že spali v novi luknji ali kakor smo jo imenovali kavarno.

Na **22. September** smo še našo kavarno od spredaj zakrili in Adam in jaz sva tudi vrata napravla seveda iz zelenja.

Na **23 September** smo pucali plac pred našimi kavarnami in nekoliko ekslcirali, družiga ni bilo nič.

25. September že ob 1. uri ponoči je Adam kuhal krompir in ko je skuhal je poklical tudi mene in Pöschlna da smo vsi skupaj jedli. Ta jed je bila prav dobra namreč je djal zraven krompirja tudi flaiškonzervo samo premalo je bilo. Seveda več ni mogel skuhat ker vojaški kotliček je majhen, ni kakor za enega mi smo bili pa trije. Ker nam je ta jed ugajela smo potem zvečer vsi trije kuhali vsak v svojim kotličku. Kuhali smo zato zvečer ker čez dan nismo smeli da ni Rus videl dima zakaj če je dim videl nas je precej poškopil z Šrapneli. Druziga ni bilo danes kakor pucali smo plac in nekaj eksleirali

Na **26. September** je bila zjutraj ob polosme ure sveta maša tukaj v gozdu pri naših kavarnah na neki ravnici katero je daroval naš vojaški Duhovnik pa jaz se jo nisem mogel udeležiti ker je bil naš 1. Zug prideljen za iti kopati strelne jarke. Čeprav je nedelja pa mi moramo vseeno kopat pa ker nismo precej šli in smo bili še doma ko je maša začela zato sem tudi jaz pristopil k sv. Maši in zmolil nekaj očenažev. Prostor kjer se je darovala sv. maša je bil tak namreč iz zelenja napravljena kapelica spredaj navrh priprost križ in za altar iz desk napravljena miza to je bilo vse. Kakor sem zgoraj omenil smo kopali strelne jarke in kaj se mi je pripetilo med kopanjem: namreč jaz koplem strelni jarek tako nekako pol metra je bilo že skopano in jaz koplem z lopato naprej in kar naenkrat vidim predseboj človeško glavo ko to zagledamo (namreč je bil zraven mene tudi korporal Fric.) se seveda nekoliko prestrašimo potem pa bol natanko pregledamo in spoznamo da je tukaj grob nekega pozimi padlega Vojaka. Potem zagrebem nazaj s zemljo in naredim z dveh kolov priprost križ in ga postavim na omenjeni prostor tako da je potem lahko vsak vedel da je tukaj nekdo zakopan. Razne misli so mi rojile poglavi namreč kje počiva tako daleč od doma, doma ga pa že tako težko pričakuje njegova žena. In kako težko že pričakujejo otroci svojega Očeta, njega pa nebo. On počiva tukaj v Galiciji i.t.d.

Potem sem zmolil en Očenaš Da bi se Bog usmilil njegove duše in potem je bil pa ravno čas za iti domov. Zvečer pa proti polnoči je pa bil alarm in mi smo menili da je Rus kje proderl in da bomo mogli iti tudi mi v boj (namreč mi smo bili reserve) no pa ni bilo tako ampak je prišel neki Oberst Brigadir. in je zaukazal Alarm in res v par minutah smo bili že vsi pripravljeni za boj in ko smo bili vsi pripravljeni

je spet zaukazal iti spat in tako smo šli spat.

Na **27 September** smo spet čistili okolu naših kavarn in eksleirali. Pisal Mirkotu.

Na **28. Sept.** čistili kakor na 27. ker je bilo okolu naših kavarn dosti blata in eksleirali. Pisal Zalici.

Na **29. Sept.** čistili in eksleirali.

Dobil pismo od doma.

Na **30. Sept.** čistili eksleirali. Pisal domov.

1. Oktobra pucali še pred našim stanovanjem in Eksleirali zvečer kuhali krompir.

2. Oktobra pucali in Eksleirali. Pisal Alojziji in Beti.

3. Oktobra pucali zjutraj potem ob polosme je bila sveta maša tukaj pri naših stanovanjih in je bil pri sveti maši tudi Divizjoner Feltmaršallaitnant First Šenburg ki je tudi prejel sv. obhajilo med sv. mašo in nam je dal lep vzgled.

4. Oktobra je Cesarjev god. Zjutraj vse popucali potem je bila sv. maša kakor 3. Oktobra in med sveto mašo je kakih 10 vojakov prejelo sv. Obhajilo potem pa smo bili prosti celi dan. Iz Oficirske obedne ute se je pa slišelo petje seveda se je poznalo da pijejo alkoholne pijače in da jim sili že gori v lase.

5. Oktobra smo podrli stare deknge in smo začeli delat nove bol velike tako da je lahko šel cel švarm noter v eno. Te deknge smo delali do 17. Oktobra in smo še komaj 2 naredili bile so narjane kakor 2 sobi tako da bi bili nairaj tukaj ostali dokler bi ne končala vojska.

Od 5. Oktobra **do 17 oktobra** se ni pripetilo nič posebnega kakor enparkrat smo imeli alarm in seveda ponoči. In ta čas smo dobili tudi družiga Regiment komendanta Obrstlaitnanta Gutter. ker je prejšnji šel proč namreč Oberst Hubinger.

Na **18. Oktobra** smo zapustili te dekunge ki so bile blizu vasi Senkiu in smo maširali skozi vas. Zraven vasi je šla Reka Njesta čez katero smo šli čez most ki je bil od pionirjev narjan in je bil dolg 240 korakov. Zvečer ob 10 uri smo prišli v Vas Okno. Tam smo bili ainkvartirani in smo ostali tam do **24. Oktobra** kjer ni bilo prav slabo. Se je dobilo še kaj za kupit namreč kruh cuki in enake reči.

Na **23. Oktobra** zvečer ob 11. uri je pa prišel ukaz da bomo odmaširali. Kam bomo šli ni nobeden vedel. Eden je rekel da bomo šli na Serbijo drugi na Italijo toraj ni nobeden vedel kam. In res okoli 12. ponoči smo že odmaširali in zjutraj na **24 Oktobra** smo prišli do postaje Vorenčanka. Okoli opoldne smo bili ainvagunirani in smo se odpeljali. To pa nismo vedeli kam dokler nismo prišli v Prvačno. Dne **28. Oktobra** zjutraj ob 5 uri

kako sem bil vesel ko sem zagledal naše hribe! To se ne da popisati in prec mi je prišlo na misel da bi prosil dopust ker sem tak blizo doma. In res ko smo prišli iz Prvačne v Črniče ob 4 ure popoldne grem k Hauptmanu Bargarju in ga prosim za dopust in ker je bil dober mož mi je dovolil iti domov in priti nazaj drugi dan zvečer. In res ob 5 uri zvečer sem že šel iz Črnič. S kakšnim veseljem sem šel mora vedeti samo tisti ki je na taki poti kakor sem bil jaz torej šel sem kolikor sem mogel naglo. In sem šel čez Vertovin Kamnje in čez Platna in skos Škol po rebri. Ko pridem naverh sem stopil prvič na Sneg in precej velika burja je bila tako da ko sem šel mimo Virba sem si mogel kapo držat da mi jo ni burja vzela. In okolu 9 ure zvečer sem prišel domov ravno ko sem stopil na naš svet nad breznom je ugasnila luč v kambri in ko poterkam na okno se je pa spet brš posvetilo in prideta oče in soproga brš odpirat vrata potem pa tapervo nad uši. Namreč preobleči in oprat in potem seveda smo si imeli dosti za povedat. Potem smo šli spat. Spau seveda nisem ker je bila premehka postel in tako je prišel dan in takoj je bila dve ura popoldne in treba je bilo spravlet skupaj in od iti in res okolu 4 ure popoldne sem šel. Oče in mirko sta šla zmano do vrh Polanskiga podgriče soproga je pa šla do špekle potem je pa šla nazaj. Kako težko je iti od doma in od svojih domačih ve samo tisti ki je na taki poti kakor sem jaz zvečer ob 7 uri sem prišel nazaj v Črniče k kompaniji.

Drugi dan na **30. Oktobra** dopoldne ni bilo nič opoldne smo pa šli v Ajdovščino se kopat in obleko oprat da so uši krepale in zvečer ob 10 uri smo prišli spet nazaj v Črniče.

Na **31. Oktobra** smo nekaj ekselcirali popoldne zjutraj ob 8 uri smo šli k maši in sicer naš 3 Bataljon. Na **1. Novembra** sem bil zjutraj pri spovedi in pri sv Obhajilu pri g. Dekanu Novaku in ko je šel iz Cerkve sem se mu predstavil na kar me je precej spoznal in me je povabil da naj pridem po kosilu na glaš vina. Pa to se ni moglo zgoditi ker prec po manaži smo obmaširali v Gradiškuto in smo bili inkvartirani. To je bilo na dan Vseh svetnikov. In na tej poti nas je dež spremljal in sicer tak dež da se je vse skupaj držalo.

Na **2. Novembra** zjutraj okolu 6 ure zjutraj smo imeli prove alarm in ker ni bil Major dobre volje (namreč Major Gradel) smo mogli še ob 8 uri antretat in vse po foršrift mesik aufkepakt. Druziga ni bilo danes.

Na **3. Novembra** ekselcirali. Dopoldne in popoldne pisal domov in Pasareli in Mežnaršiču.

Na **4. Novembra** ekselcirali dopoldne in popoldne pisal Dekanu Novaku.

Na **5. Novembra** pisal domov in zvečer ob 6. uri smo obmaširali in sicer skozi Renče in Mirn in tudi na tej poti nas je spremljal dež. In okol polnoči smo prišli nekoliko naprej od Mirna (seveda vsi mokri) do nekih dekunk v nekem borovem gozdu in tam smo šli noter in smo se vlegli. Kako se spi ko je človek moker do kože in da se vleže zunaj na mokre tla in da še teče nanj to si lahko misli vsak ki ima kaj soli v glavi. Zjutraj ob 5 uri na **6. Novembra** so nas poklicali in smo šli naprej na verh hriba sv. Paula tam smo vidli nekaj hiš razrušenih od granat in smo šli še nekoliko naprej do nekih dekunk ki je vse noter teklo ker je bil še zmiraj dež in potleh je bilo 10 centimetru vode namreč blata toraj tukaj se je začelo življenje zdolaj je bila voda skozi streho je tekla voda in že od prejšnji dan smo bili vsi mokri in zunaj je bil tudi dež in če bi prav nebil bi nesmeli zunaj biti in tako smo ostali danes cel dan tukaj noter v tem blatu zvečer okolu 6 ure smo šli kakih 500 korakov naprej (pa to moram tudi povedat da nismo dobili manaže) nič danes ker čezdan niso mogli pripravt do nas) torej kakor sem rekel 500 korakov naprej do nekih družih dekunk ki so bile še slabši kakor zgoraj navedene pa se vseeno vležemo da se nekoliko odpočijemo. Pa komaj ležemo že nas spet pokličejo in nam dajo neke žakle da jih moramo napolnit z zemljo in sicer vsak 5 žaklev. Toraj midva z Pöšlnom sva jih tudi napolnila oba 10 kosov in znosila na odkazano mesto in ko smo skončali to je bilo že polnoči tedaj se spet vležemo spat seveda vsi mokri in od blata in tako ležimo do 2 popolnoči potem nas spet pokliče tagšarž za iti v nek dinst k brigade komandi in ko ustanemo pride k sreči manaža in čaj in kruh. Ker prejšnji dan nismo nič dobili ne kofe ne manaže nam je prav dobro dišalo zdaj če prav je bilo ponoči in okolu 3 ponoči gremo v zgoraj navedeni dinst in ostanemo tam do 3 popoldne in potem gremo spet nazaj k kompaniji ki se je pa že spet preložila v neke lepe dekunge ki so bile v neki kamniti jami katerih nemanka tukaj nakrasu te dekunge so bile zidane in sicer na dve nadstropji in v vsakem prostoru so bile dvojne iz žagnc narjene prične tako da so eni ležali spodaj in drugi nadnimi in tako je bilo tudi v drugim nadstropju in streha je bila tudi tako narjana da ni šel dež skozi no pa saj danes ni

bilo dežja ampak je bilo solnce tako da smo se posušili in zvečer okoli 7 ure ko to pišem pokajo kanoni in puške naše in Taljanske in naša kompanija ima beraitshaft in mogoče bomo mogli že noceoj iti dati Italjanom zaslužno plačilo. In jaz ležem na trde plohe (pa sem vseeno zadovoljen samo da sem suh in na suhem) in pričakujem manaže ker danes tudi nismo še nič dobili torej jaz nekoliko zaspim in ko se prebudim okoli 10 ure je bila menaža že tukaj torej je bilo meso župa kruh kofe in vino seveda predno je bilo (dodatek, dne **7 Novembra** je šel Pišl v Maroden cimer) vse razdeljeno je bilo že polnoči in tako potem spet ležemo spat in okoli 3 ure nas spet pokličejo da gremo v švarmlinijo namreč od vsake kompanije 6 moš ker smo bili prejšnji dan prštimani da gremo danes dne **8. Novembra** se učit lučat ročne granate. Ko pa pridemo tja nas pošljejo nazaj zakaj nevem torej gremo nazaj in ležemo in spet nekoliko zaspimo ko se prebudim je bil že dan lepo jasno torej **8 Novembra** potem ob 11 uri grem spet v dinst jaz korporal Pintar in Infantarist Bunda k Telefonštacjonu v Miren. Ko pridemo tam skuhamo kavo ker druge manaže tudi danes ni bilo pričakovati čeprav so jo nesli tukaj mimo na konjih tukaj nismo imeli družiga dinsta kakor če ja kaj prišlo je mogel eden iti kragimentu. Okoli 5 ure popoldne res pride nek paket katerega je nesel Bunda kragimentu jaz in pa korporal Pintar leževa in zaspiva tako da nisem slišal kdaj je prišel nazaj Bunda ki je prinesel manažo namreč meso kruh ser in vino (to moram reči da tako dobro še nisem spal kakor nocoj kar sem prišel iz Galicije).

Na **9. Novembra** nam Korporal razdeli kar je Bunda ponoči prinesel kar nam je prav dobro dišalo. Potem skuhamo kavo in gremo sedet na solnce ker je bil lep dan in gledamo zrakoplove Italjanske in Naše. Kanoni tudi pokajo bol poredko naši in italjanski. Zvečer ob polosme pride spet enpaket za nest k Ragamentkomandi torej sem ga moral nest jaz. Ob

deseti uri pridem že nazaj in dobim manažo namreč en košček sira in en parcion kruha družiga ni bilo nič. Potem se uležem in prav dobro zaspim.

Na **10 Novembra** se prebudimo zjutraj ko je bil že dan in skuhamo kavo. Popoldne pridejo od 4 Bataljona trije Vojaki nas oblezat toraj smo mi mogli iti nazaj k kompaniji seveda mi bi bili nairaj tam ostali pa ukaz je ukaz torej smo se začeli odpravljat. Skuhamo še enkrat kavo in okoli 3 ure popoldne gremo. Dež je pa tako lil da smo bili kmalu vsi mokri. Ko pridemo na hrib sv. Paula so padale granate da je bilo grdo da smo se mogli ustavit in čakati da se nekoliko pomeri. Ko pridemo do vasi potem začne še li prav pošteno udrihat s granatami in s šrapneli okoli vasi in v Vas da smo mislili da bo vsega konec. Mi se pa tišimo za neko hišo pri Cerkvi in gledamo kdaj bo kaka granata priletela v hišo in nas zasula pa hvala Bogu to se ni zgodilo. Ko se stri mrak se nekoliko pomiri in mi se odpravimo naprej do naše kompanije ki je bila v prvi bojni črti toraj mi gremo do bojne črte. Dež je še zmiraj nalival in tema je bila kakor v Rogu zato smo prav težko dobili našo komp. Tam nam odkažejo vsakmu svoje mesto mene postavijo v neko dekungo kjer sta bila že Brisnik in Rasa in je bilo že za njih dva premalo placa toraj zdaj pridem še jaz ker sta bila oba zunaj mi ukažeta djati nahrbtnik noter. Jaz hitro ubogam in vržem nahrbtnik noter potem grem tudi jaz noter pogledat kako bo to novo stanovanje. Pa nisem dolgo ostal noter ampak sem hitro skočil nazaj ven ker noter je bilo do kolen vode. Zdaj sem še le zvedel zakaj sta stala zunaj na dežju moja dva prijatelja. Ker dež je še zmiraj bil in topovi so tudi pokali da je bilo čudno in tako je bilo celo noč dež pokanje topov in tema in zeblo nas je tudi ker smo bili vsi premočeni (kakšno trpljenje je to ve samo tisti ki je tukaj z menoj). In tako se je naredil dan in dež je tudi ponehal in mi smo se spravljali v luknjo da pa nismo sedli v vodo smo nametali prvo kamnje noter.

18. oktober - reka Njesta (reka Dnjester v bližini mesta Horodenka v današnji Ukrajini)

1. november - Gradiškuta (Gradišče nad Prvačino)

3. november - pisal Posareli in Mežnaršiču (to sta bila župnika, ki sta službovala na Otlici, prvi od leta 1913 do 1924, drugi pa od 1901 do 1913)

6. november - vrh hriba sv. Paula (po natančni analizi zapiskov in ogledu na terenu ter razgovori z domačini je ugotovljeno, da je to vrh hriba Sv. Mihaela - *Monte San Michele*, 276 m - najvišji vrh na Doberdobski planoti, domačini pravijo vrhu hriba tudi Debela griža)

10. novembra - ...za neko hišo pri Cerkvi ... (cerkev v vasi Vrh - *San Michele del Carso*, to je edina cerkev na tem delu planote, zgrajena oziroma obnovljena leta 1880, med I. svetovno vojno porušena, danes zopet obnovljena; ob cerkvi je bila Mišinova hiša, ki obnovljena stoji še danes) Opombe pripavil Marjan Polanc

JOSEF RESSEL - izumitelj in gozdar

Od rojstva Josefa Resslera bo 10. oktobra minilo že 206 let. Delo in življenje Josefa Resslera sta zaznamovala tudi naše kraje. Največkrat ga omenjamo kot snovalca prve ceste od Slokarjev na Predmejo in hkrati poudarjamo njegov genijalni izum, ki je razvoj človeštva v tistem času postavil za stopničko višje - ladijski vijak iz leta 1826. Vendar pa je Ressel, vsestransko delaven in talentiran človek, počel še marsikaj, čeprav je bil večino svojega življenja predvsem gozdar. In kar je zanimivo, Trnovski gozd je bil zanj vedno biser avstrijskih državnih gozdov. Za tokratno številko časopisa Gora bomo strnili nekaj misli o Ressleru kot gozdarju, ki jih je na simpoziju o tem znamenitem možu, ob stoletnici njegove smrti, leta 1957 v Ljubljani, predstavil Vladimir Murko.

Josef Ressel, sicer rojen v Chrudmu na Češkem, se je namreč zaradi finančnih težav z dunajske univerze prepisal na gozdarsko akademijo v Mariabrunnu. Že dvoletna izobrazba mu je zadoščala za namestitev v državni službi, kar mu je bil tudi kratkoročni cilj. Skupaj z znanjem iz prejšnjega univerzitetnega študija je osvojil temeljito poznavanje gozdarske problematike. Poklicu, ki mu je nenazadnje rezal kruh skoraj štiri desetletja, je bil predan z dušo in telesom in je, glede na širino vprašanja, deloval marljivo in uspešno, tako pri dnevniških drobniških opravilih kot pri pomembnih strokovnih vprašanjih.

S službovanjem je začel v Pletterjih. Nad Kostanjevico pri Krki naj bi še danes ležalo 700 hektarjev strnjene hrastovega sestoja, s katerim je med drugim upravljal Ressel. Iz zapiskov je razvidno, da je letno posekal le stotinko gozdne površine. Poleg tega ga je zaposlovalo še kartiranje znamenitega Krakovskega gozda. Kmalu so ga premestili v Trst, kjer je spoznal vse primorske gozdove. Že tedaj je cenil Trnovski gozd kot biser državnih gozdov, ki je tedaj obsegal 9700 bukovih in jelovih sestojev. V Resslerovo območje so tedaj spadali še gozdovi na Bovškem, Tolminskem, pa Panovec, Sabotin, gozdovi ob reki Mirni pri Motovunu, drugi istrski gozdovi ter območja na otoku Krku in nad Reko. Dunajski arhivi so, kljub občasnim redčenjem, še danes polni Resslerovih gozdarskih spisov. V njih razpravlja o organizacijskih vprašanjih gozdnega gospodarstva in gozdarske tehnike, zlasti o preskrbi z lesom in njegovem izvoru. Takoj po prihodu v Trst je spoznal strahovite posledice razbohotenega izsekavanja tamkajšnjih gozdov, ne samo katastrofe za gozdove, temveč tudi na klimo in pogoje kmetovanja. Ves ta čas ga je mučila ponovna pogozditev Krasa, vendar je bil pri poskusih neuspešen.

Kot vsestransko dejavna osebnost se je Ressel posvečal tudi Trnovskemu gozdu in že po dveh letih dela v Trstu zasnoval in zagovarjal gradnjo nove izvozne poti v vzhodnem delu gozda, od Dola na jug, s priključkom na državno cesto pri Ajdovščini. Izvedbo načrta je preprečil predračun v višini 22.000 goldinarjev. Najbrž ceste ne bi gradili, če ne bi nekoliko spremenjene trase podprli svetokriški grofje in pridružene občine s trgov Ajdovščino. Po Ressleru bi namreč gozd brez ustrezne zveze s svetom ne prinašal nikakršnih koristi, pa čeprav je skrival v sebi veliko jelovega in tudi bukovega lesa neverjetne dolžine, zlasti za jambore in vesla, torej zlasti za vojno mornarico.

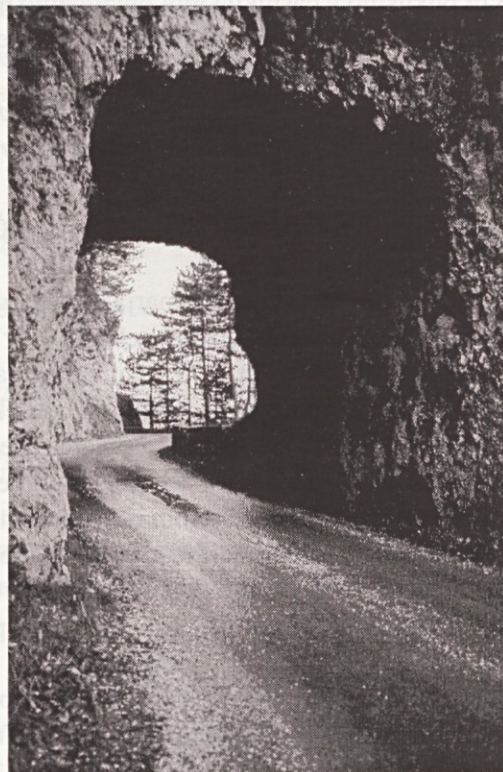
*Spominsko obeležje izumitelju ladijskega vijaka na Predmeji.
(foto Edo Pelicon)*

Razen tega bi bile ceste življenskega pomena tudi za domače prebivalstvo. Ressel je poleg omenjene ceste zasnoval še kar pet smeri, med njimi tudi nikoli izpeljano cesto Dol - Fužine. Predvidel je še dve povezavi Trnovega z Gorico, prvo in krajšo čez Ravnico in Kromberk, ter drugo, najprej zgrajeno, čez Preval in Solkan. Vse te smeri je osmisli na račun izredno natančno izdelane karte, na kateri je v merilu 1 : 36.000 vnesel prav vse ceste, poti in kolovoze, tudi tiste opuščene ali skoraj nevozne. Cesto od Slokarjev do Predmeje so gradili od leta 1836 do 1838. Nadaljevanje ceste, se pravi od gozdne uprave do Strgarijskega hriba, pa so gradili tudi Gorjani v zameno za osemletno pravico do paše govedi.

Po petnajstih ali šestnajstih letih službe v državni upravi je presedlal v vojaško službo, namreč v mornarico, ki je bila tudi sicer glavni porabnik lesa v državi. Ressel je pedantno izračunal, koliko lesa porabi vsaka fregata, pri čemer ji je pripisal življensko dobo poldruega stoletja. Novogradnja vzame 70.000 kubičnih čevljev lesa, popravila na vsakih 25 let še po 30.000 kubičnih čevljev, kar pomeni skupaj 12 tisoč debel ali 80 debel letno ali 240 oralov dobro rastočega (hrastovega) lesa. Jasno mu je bilo, da ga v Avstriji ni dovolj, vsaj v državnih gozdovih ne, zato se je oziral po gozdovih na Hrvaškem in v Bosni. Predlagal je na stotine ukrepov, ki bi zmanjšali primankljaj lesa za potrebe vojske, posebno daljnoviden pa je bil predlog, da bi nadomeščali lesena ladijska rebra z železnimi.

Svoje izjemno znanje in nakopičene izkušnje je strnil v obsežni razpravi 'Zgodovina mornariških gozdov', ki pa jo je publiciral pod svojim imenom Resselov naslednik Bogner. Kot da bi slutil, kakšna oseba ga bo zamenjala, je Ressel v odgovoru na pismo Bognerju izrazilo zajedljiv, hkrati pa razočaran nad odnosom nadrejenih do njegovega dela, češ da ljudje, ki znajo le pisati in brati, napredujejo, medtem ko znanstvenike izpodriva ignoranca: *"Sam služim že dvajset let pri mornarici, bog mi je dal obilo talentov v vsakem pogledu in mornarica mi dolguje hvaležnost za dragocene storitve (številni izumi, izboljšave naprav in postopkov na področju mehanike, energetike in kemije, op pisca); vendar nima plače več kot 800 goldinarjev, zato pa prazni naslov - c.kr. mornariški gozdni intendant. Gozdarjevega svobodnega življenja se je treba pri mornarici odreči, kajti tu smo odvisni od štabnega častnika ali vojaškega komisarja. Tu smo gozdarji brez gozda!"*

Pismo je poslal le nekaj mesecev pred svojo smrtjo, ki je sovpadala s pričakovano upokojitvijo po štirih desetletjih gozdarske službe. Čeprav se je z gozdom spoznal bolj po naključju (Avstrija je začela uvajati distriktne gozdarje, zato je razpisala štipendije in nudila zaposlitev, kar je Ressel zaradi gmotnih težav izkoristil), se je v svojem poklicu kmalu znašel, ga vzljubil in v njem našel zadovoljstvo in pogosto tudi tako potrebno tolažbo. Da se je ukvarjal še s tisoč drugimi stvarmi pa kaže na to, da je bil tip enciklopedičnega tehnika, nedvomno enega od zadnjih. Po njem so že prišli večji ali manjši iznajditelji, vendar že vselej ozko specializirani za določen tehnični odsek ali panogo.

*Zaradi treh ostrih serpentin tik pod vrhom in nekaterih prevelikih nagibov je bil prevoz daljšega lesa po Resselovi cesti zelo težaven. Zato so le pol stoletja po izgradnji omenjene ceste že začeli graditi novo, po Čavnu, ki se še danes odlikuje s svojo slikovitostjo.
(foto E. Pelicon)*

Pripravil Edo Pelicon

FRANC ČERNIGOJ: ZNAMENJE NA GORI

V oktobru 1999 bo izšla nova knjiga pričevanj Franca Černigoja. V njej bodo zbrana vsa znamenja od Hrušice do Čavna (in še čez, na obeh straneh) - tista, ki imajo na vrhu križ ali pa zvezdo. Vsako znamenje skriva v sebi svojo zgodbo, največkrat tragično. Pričevanja o njih je Franc Černigoj zapisal, Urh Černigoj jih je fotografiral in na voljo nam bodo v knjigi Znamenje na Gori.

Vsak dan hodimo mimo njih, vsak dan jih vidimo, a jih ne vidimo. Molče in nevsiljivo nam pričajo o preteklem in sedanjem času, o ljudeh in dogodkih iz prejšnjih in današnjega časa.

Kot pokušino v časniku Gora objavljamo nekaj odlomkov iz nove Černigojeve knjige.

Knjiga bo izšla kot eno od dejanj ob 400-letnici naselitve Gore.

Knjigo lahko že v prednaročilu naročite pri avtorju, na naslov: Franc Černigoj, Gregorčičeva 29, 5270 Ajdovščina. Na razpolago pa bo tudi na predstavitvah. Prva bo seveda na Gori...

OTLICA: KAMNITI KRIŽ PR ŠMONČI

Po besedah Venceslava Vidmarja, sedanjega lastnika Šmončeve hiše, je samo križ z naklado* nekdam stal v zidni niši listnika pri njihovi hiši. Postavljen je bil menda v zahvalo, ker je takrat, ko je hiša pogorela, v njej ostala živa dveletna deklica. Na nakladi sta v preprosti pravokotni kartuši** vsekani začetnici L Z, ki pomenita Likar Zdravko (Šmonču). Na njej je tudi letnica 1827 (le tri leta mlajša od letnice nad reliefom Križanega na Rovni, na Kovku!). Jože Krapež s Tagurene Prstave, ki je eden najbolj poučenih o zgodovini Gore in ima tudi precej papirjev o tem, je povedal, da se je Zdravko Likar rodil 1921. leta, umrl pa 1978. leta. On je v vojski poškodovan križ le obnovil.

Naredil pa je križ Pavle Krapež - Pulieški (po njem se pri hiši tudi reče pr Pulieških), bližnji Šmončev sosed. Tudi Pavletov sin Ernej da je bil dober za delat take stvari.

Tudi Jože Krapež s Tagurene Prstave je vedel povedat, da je Šmončeva hiša pogorela, in sicer da se je to zgodilo leta 1825. Takrat je bil v njej nekje zgoraj, skoraj na podstrešju, otrok. V zahvalo, ker je bil rešen, so Šmončevi dali delat križ. Punčka Meta, ki je preživela tisti požar, je zrasla in prišla za nevesto na Tagureno Prstavo***.

Prav v tistem času je bila pr Pulieških ena punca na smrt bolna. In se je Pavle zaobljubil, da iz kamna izkleše križ, če otrok ozdravi. In punca je res ozdravila... Tako je Jožetu s Tagurene Prstave pravil stari oče.

Šmončev križ na Otlci
(foto Urh Černigoj)

(Po zapisu Božidarja Premrla in po razgovoru s Fanico Likar, por. Pelhan - Šmončevo ter z Jožetom Krapežem s Tagurene Prstave napisal Franc Černigoj)

*naklada - leseni okvir, obod; **kartuša - okviru podoben arhitekturni okras, navadno nad portalom; ščitu podobna ploskev kot podlaga za napise; ***rešena punčka Meta - kot nevesta nekaj časa živela na Tagureni Prstavi, nato sta z možem naredila Brgarsko hišo, visoko nad Prstavo...

"...Križani. Znamenje stoji na posestni meji kmetije ob vaški poti. Na nakladi pod Križanim je vklesana letnica 1827 in začetnici tedanjega lastnika kmetije L(ikar) Z. Monolitni podstavek je visok 170 cm, vklesan nastavek je visok 72 cm. Otlca v Trnovskem gozdu".

(Gorazd Markovič, Slovenska ljudska umetnost, Ljubljana 1981)

JAVORNIK: PR ŠKVARČI

Na položajih*

Naša tovarišica smrt,
čez ramo koso, čez drugo prt,
stopa lahkotno mimo nas
in kakor za šalo, za kratek čas,
vsakomur tri uganke stavi -
če jih rešiš, je dobro, če ne, te zadavi.
Mitraljezca Jakca potreplja po rami,
junaka z jeklenimi rokami:
»Brez kritja in brez zaklona postoj
samo za trenutek, pa boš moj!«

»Meni kritja ni prav nič treba,
moj zaklon je moja breza!«
»Ko menjavaš šaržer, trenutek je lep!«
»Za tisti trenutek te vtaknem v precep!«
»A če bi se priplazil odzad
in te zaklal tvoj rodni brat?«
Mitraljezec Jaka jo gleda nem...
Smrt ga je stisnila v svoj objem.

(Tone Pipan - Črtomir; partizan, padel nad Ajdovščino, novembra 1944)

*(Slovensko pesništvo upora, II. knjiga, str. 423)

Pričevanje prvo... *Lojze Škvarču z Javornika je visok, slok možak, rahlo upognjen. Ves čas se drži na smeh, kakor da ne bi v življenju že toliko prestal...*

Pripovedoval mi je na videz neprizadeto, kakor da ne bi bil tudi sam zraven...

...23. december triinštiridesetega... Megla, snega skorajda ni bilo...

V obeh hišah, pr Žaklji in pri nas, pr Škvarči, se je stiskalo 160 partizanov. Na podu, po izbah, v hlevu, nekaj jih je bilo zunaj... Kuhali so si frušt. To so bili borci 3. bataljona Gradnikove brigade. 1. bataljon je bil na Vodica, 2. pa v Kanjem Dolu.

Nemci in domobranci so prišli zgodaj dopoldne, ob pol devete. Skozi Podjesen, skozi Spodnje in Zgornje Lome so prišli... Stražarja so premotili tako, da so si naredili partizanske kape. Fant je mislil, da so partizani, in so ga zaklali...

Sedel sem pri peči, ko je zapokalo. V izbi sta bila komandant Tarzan in politkomisar Saša, ali kako že se je klical. V hišo prileti partizan. "Sovražnik je tukaj!" je zakričal. Politkomisar zastoka: "Jaz pa škornjev nimam!" Sosed Žakelj je bil suštar in je Saši res popravljaj škornje. Tisti partizan se obrne in takoj priteče nazaj s škornji. Politkomisar se napol obuže in s Tarzanom skočita ven. Rešila sta se... Januarja sem ju videl, ko so skozi Lome šli Hotedršico napadat...

Takoj za tistim je bila hiša že obkoljena. So streljali skozi okna, metali bombe. Oče je zlezel pod posteljo. Mi smo tekli v štaljo in se tam tiščali. "Na položaje na okna!" se je zaslišal ukaz. Kaj boš! Vsak, ki je stopil k oknu, je bil takoj zadet.

So vdrli v hišo. »Geraus!« so kričali in nas segnali ven. Za robom, kjer je danes znamenje, so že imeli ujete partizane; tudi dve partizanki sta bili. Stražili so nas. Mama se je bala, da nas bojo vse postrelili, saj je slišala, kaj so naredili z domačini v Dražgošah na Gorenjskem. Če tečemo, je računala, bo vsaj kdo ostal živ! Naenkrat je zakričala: "Tečmo!" Vsi hkrati smo skočili po bregu

Škvarčevi z Javornika: gospodinja, ubita pri prvem poboju Gradnikovcev na Javorniku; gospodar, ubit pri drugem poboju Gradnikovcev v Črnem Vrhu; hči Franca (stoji) je ostala živa in je po vojski gospodarila na kmetiji do svoje smrti.

dol. Za nami je zaropotalo. Mene je zadelo v roko skozi mišico, sestro Ivanko v ušesno mečico, sestro Franco v prst. Mama je padla, brat Jože tudi... Pa sosedov pob Jože tudi... Rešili smo se Franca, Ivanka, sosedov Janez Žakelj in jaz. Do noči smo se tiščali v gozdu. Potle smo šli h Grižerju v Zgornje Lome...

Partizanke so poklali že na Javorniku... Šestnajst ujetih partizanov pa so gnali v Idrijo. S sabo so vzeli našo živino. Pri sosedu je zgorela tudi živina.

Nemci so imeli štiri ranjene in enega mrtvega. Grižerjev hlapec je moral s konji peljati mrtvega Nemca, Oblakova Mici pa z volmi štiri ranjence.

Še isti večer so partizani padle in pobite tovariše zakopali. Po štirinajstih dneh so mobilizirali Vodičarje in Podkrajce in ti so z vozovi, v gnojnih koših, prepeljali trupla na podkrajsko pokopališče...

Ujete partizane pa so drugi dan, na sveti večer, v Godoviču, tam, kjer se zavije v Idrijo, postrelili...

Sedeminštrideset jih je padlo na Javorniku, šestnajst so jih postrelili v Godoviču...

Oče se je rešil. Ko so zažgali, mu je en Nemec še pomagal izpod postelje in ga spustil. Štirinajst dni po tistem, 6. januarja, je šel k maši. Prav takrat, ko so Nemci v Trepčah že drugič napadli 3. bataljon in pobili toliko partizanov. In v Črnem Vrhu, nad hotelom, proti italijanskim kasarnam, so še njega zadeli. S ceste gor so streljali nanj...

Dva meseca smo živeli pri Grižerji v Lomeh, odkoder je bila mama doma. Potle je šla sestra Franca k Medvedu, jaz pa h Kovaču na Vodice. Do konca vojske sem pasel tam. Petinštridesetega leta smo hišo začeli obnavljati. Domačini so pomagali. Njive smo sami obdelovali. Živine nismo imeli, so jo Nemci in domobranci odgnali s sabo.

Grižerjev hlapec, ki je s konji peljal mrtvega

Nemca, je slišal enega domobranca iz Hotedršice, kako je pokazal na našo kravo in rekel: »Ta krava bo pa moja!« To nam je povedal in sestra Franca je šla v Hotedršico k hiši tistega domobranca, naglih v štalo. Ko jo je krava zagledala, jo je spoznala in je zamukala... Franca jo je odvezala in pripeljala domov... (Alojz Skvarča – Škvarču; Javornik)

Spomenik pr Škvarči pobitim Gradnikovcem; Javornik, pred planinsko kočjo (foto Urh Černigoj)

Še en drobec, pričevanje drugo... Megla je bila. Stražarja je premotil eden, ki si je nadel partizansko kapo. Prišel je do njega, ga zaklal, potle so udarili. Partizani so bili popolnoma nepripravljeni, ko je zapokalo. Kurir je pobegnil in pritekel na Vodice 2. bataljonu povedat, kaj je pri Škvarču. Niso šli pomagat. Fant je tekkel nazaj in so še njega ubili.

Potle so komandante zaslišavali, zakaj niso šli pomagat. Dvajset da so jih gnali na zaslišanje... (Stanislava in Franc Likar – Lazarska; Vodice)

Tretjič: "Ti si Marije, jst sm Marije..." Štefanija Likar - Šmončeva z Otlice... K Šmonči je prišla za nevesto od Ernestavij z Dola. Vojska ji je vzela tri sinove: Francelj je kot vojak v italijanski vojski padel aprila šestinštridesetega v Abesiniji (prvi iz cele Goriške province!); Pepče kot partizan decembra triinštridesetega na Javorniku; Ajngel, tudi kot partizan, pa februarja 1945 pri Trnovem... Fanica Likar, por. Pelhan - Podškolarška z Otlice, Štefanijina hči, pripoveduje...

...Tako po razpadu Italije je brat Pepče šel z drugimi na Goriško fronto. Ajngel je bil že prej pri partizanih. Goriška fronta se je sesula in kmalu sta oba prišla domov. Zvečer Pepče, Ajngel pa drugo jutro. Se je prišel umet in prabóčt.

Tisti dan so prvokrat prišli na Goro Nemci...

Ni kazalo drugega, trije bratje so šli k partizanom. Ajngel, Pepče, Zdravko...

Pepče ni bil dolgo noter, 23. decembra je že padel na Javorniku...

Z Ivanom Žnidarskim sta bila vkop. Tudi tisti dan... Lupila sta krompir spodaj, v štali... Podgrivski z Dola da je prišel dol in rekel Pepčetu: »Pepče, posodi mi ti tvojo brzostrelko, gremo v patroljo, da ne bom tega težkega mašingvera nosil! Če bo kakšna reč, ga bom pustil gor na skednji, za vratmi.« Pepče mu je res dal brzostrelko in so šli...

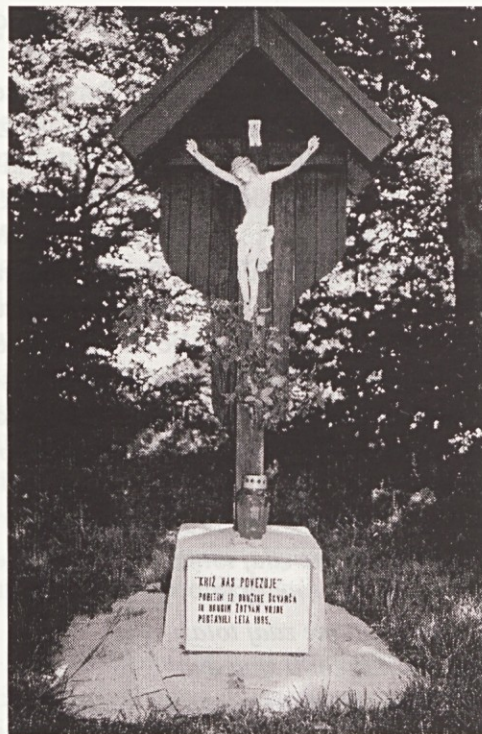
Ko so dobro odtidli, je začelo vsepovsod pokat. Vse je gorelo, vse sam ogenj. Ivan Žnidarski, ki je imel puško pri sebi, jo je zadlabil, skočil ven in se vrgel dol po grmovji, po tisti strmadni, en čas se je valil, en čas se potihnil za enimi školmi, toliko da je ušel dol proti Lomam. Pepče pa je tekel na skedenj po mašingver - ni smel ven brez orožja, bogvar orožje pest! - in prišel glih pred Nemce... Lojze Majerski in en Mežnarski, tudi on je potle padel, sta prišla domov povedat...

Mama, ko je zvedela, da gre po otroka, da ga bo pripeljala domov! »Ne hodi!« smo jokali. »Bojo še tebe,« je rekel tata. Ni nič pomagalo, ona je šla...

Ti si Marije,
jst sm Marije.
Pé svi glih...
Ti si rodila Jezusa, jst sm rodila Janeza.
Pé svi glih...
Tieb so ga na križ prbili,
meni so ga Nemci ubili.
Pe svi glih...
Ti si póhna milosti,
jst sm póhna žalosti...
Spet svi glih...
(*Ljudska z Gore*)

začela odkopavat. Jih je videla, tudi še skoraj otroke, zaklane, skozi trebuh prapičene, postreljene, napol sežgane, táako da je bilo, da se ne da povedat... Taprvega ven, na vrh, ta družga tudi, ta tretjega glih tako..., samo prekladala sta jih... Vsakemu je obrisala obraz - je njen ali ni... In prav nazadnje sta odgrebla še Pepčeta. Po srajci ga je spoznala... Bil ves od blata, od krvi... Pri studenčki je v vojaško porcijo zajela vodo, ga malo umila... In ko je bila gvišna, da je njen, je rekla: »Oh, ta je, ta...!« In komaj takrat, ko sta ga na vrh vzdignila, je moral Medved še njo močit z vodo. »Ne boš ga peljala,« ji je rekel, »saj če te srečajo, bojo še tebe!« Vseglih ji je pomagal... So dobili ene take smjukce in so ga peljali dol nekam, do Vodice ali kam. Tam so se usodili konja in so ga glih na tistih smjukcah peljali proti Colu. Vodičarji so jo srečavali in se ji umikali h kraji poti, ko je jokala mimo njih...

Na Colu je spel prosila, naj ji pomagajo. Vsak da je rekel: »Ma kej ste zmešana, sej če pridejo Nemci, sej nas bojo vseh pobili.« In bi jih tudi res. Vseglih ji je eden s konjem pomagal, ji je sina peljal do Škratlna v Gozdu. In tam so ji posodili tak voziček za pahat, ročen. Štirje pobje so ji pomagali, Matajčkavi in Škratlnavi. Gor čez Binčuše je bila cesta vsa zasekana, skalovje je bilo dol zavaljeno, da naj bi ustavilo Nemce. Ma kadar je prišel tank, je pahnil vse h kraji, je naredil, kar je on tel. Voziček so morali odnašati, čez debla, čez balote... Sama ne bi prišla nikamor.

Znamenje pr Škvarči na Javorniku; naredil ga je Lojze Skvarča, blagoslovil pa Silvester Čuk - Šuštarjev, brat dveh ubitih deklet (foto Urh Černigoj)

Prvi dan je prišla do Medveda na Javorniku. Tam je prespala in prosila gospodarja, če bi šel z njo in ji pokazal, kje je pr Škvarči... »Jej,« da je rekel, »ne hodi nikamor, so gotovo še tam okoli, te bojo...« Mama ni géénela, da ona ga bo domov spravila, da ga ne bo pustila tam, da more vsaj videt, kje je pokopan... In je šel z njo...

Partizani so vse svoje že pokopali, domačini so bili še raztrešeni okoli hiše, poklani, postreljeni, zverinsko ubiti... Sedeminštirideset jih je bilo v grobu, skupnem. Samo malo pokriti z zemljo. Sta poiskala orodje in jih

Ko je ni bilo prvo noč, smo skrbeli: »Kod hodi naša mama?« Ko je ni bilo še drugo noč, nam je tata je rekel: »Boste videli, da bomo še ob mamó!«

Takrat pridejo pred hišo... »O, Pepčeta sem pripeljala domov,« je rekla mama...

Tata pa je tastarmu Čibejci že prej ukazal narest trugo, če Pepčeta vsegljih pripeljejo. Če ne, bo že prišla kakšnemu drugemu prav... Jože Pulieški jo je šel iskat.

Mama je pepčeta celega umila, prabóókla. Potle so šli prašat gospoda Albina, če bi bil drugi dan pogreb. »Dejte podvizat,« je rekel, »če pridejo Nemci, bo šla cela Otlica...« Tako je bil pogreb že na svete tri kralje. Pokopat so ga nesli Edi z Vrta naraj, naraj tudi Pepče Prstavski... Za druge ne vem...

Za dobro leto pa še brat Ajngel... 9. februarja 1945, tam pri Trnovem. Padel je že prej. Še vedeli nismo. So spel prišli povedat, da ga ne bo več. Gustel Bjokn, Mirko Verbov, in naraj Žnidarski so ga šli iskat. Snega čez kolena, čez cel Trnovski gozd. Še sami so šli težko... Pod večer so ga pripeljali...

Take so bile, viš... Kdor ni doživel vojske, mu ni moč dopovedat... (Fanica Likar, por. Pelhan - Šmončeva (Podškolárska); po magnetofonskem zapisu Lojzeta Likarja in po ponovnem razgovoru z njo napisal Franc Černigoj)

Marija, ti me zdaj tolaži

*Marija, ti me zdaj tolaži,
saj dala sem ti sina dva!
Z njima pridi mi nasproti,
kadar odšla bom iz sveta.*

*(Slovensko pesništvo upora,
III. knjiga, str. 14)*

*Grob treh ubitih deklet
v gozdu nad Curkavo rajdo,
pod Malo Goro
(foto Urh Černigoj)*

Četrtrič: Še ni konca, te kalvarije... Po dveh zaporednih pobojih Gradnikovcev, na Javorniku in v Trepčah, so prijeli tri dekleta iz Lomov... Dve Šuštarjevi, dvajsetletno Katarino in dve leti starejšo Marijo, ter Albino Pelunavo, ki je bila malo starejša... Pri njih so našli domobransko propagando, iz Hotedršice so jo nesle...

Na svete tri kralje štiriinštiridesetega so jih gnali na Vojsko, na komando IX. korpusa, in jih tam štirinajst dni zasliševali. Nič jim niso mogli dokazat in so jih mende oprostili ter naročili, naj jih spustijo domov. Zakaj so jih še cel teden imeli v Zadlogu, se ne ve. Oče Šuštar jih je šel še obiskat. Katarina je prišla iz hiše in mu rekla: "Nič se ne bojte, nedolžne smo, spustili nas bojo."

Drugi dan pod večer, 31. januarja, mrak se je že delal, so jih gnali gor v Malo Goro, proti Curkovi rajdi. Ljudje so slišali nekaj kratkih rafalov.

Partizani, ki so bili takrat pri Zajcu, kjer je bila komanda mesta, so butnili ven. O Nemcih ni bilo ne duha ne sluha. Samo spogledali so se in se vrnili v hišo. Deklet pa ni videl nobeden več.

Na spomlad so se Zajcu zgubile krave. Iskal jih je in nad Curkovo rajdo in na kopiši našel napol odgrebena trupla vseh treh deklet. Prav tam so jih ljudje pokopali. Na grob so zabili lesen križ, Ema Zajcava pa je nanj vsadila smrekco...

Triinpetdesetega leta je bila velika polomija. Drevje je ležalo vse križem, na grob ni padla niti veja... Smrekca na grobu je živela, rasla ni... Visoka drevesa okoli niso pustila sonca do nje...

Avgusta devetdesetega leta so vsa tri dekleta prekopali v družinski grob Šuštarjevih, na črnovrški žegen. Tudi Pelunavo. Po čizmih na nogah so vedeli, kateri sta Šuštarjevi, saj jima je obuvalo naredil oče. A jih po tolikih letih skupnega počitka niso teli ločevat.

Zajčevi so presadili tudi smrekco. Na griček nad hišo. Drevesce je v teh nekaj letih na odprtem pognalo že visoko...

(Po pripovedovanjih Pepce Zajec - Šuštarjeve iz Gornjih Lomov, Marjana Zajca - Zajcuga iz Zadloga ter Alojza Skvarča - Škvarčuga z Javornika napisal Franc Černigoj)

NARTE VELIKONJA 8. 6. 1891 - 25. 6. 1945

Junij je mesec, v katerem se je začelo in končalo življenje pisatelja Narteja Velikonje. Ali kot bi dejal njegov sin Jože, mu je bilo drugič skrajšano in samo enkrat podarjeno. Ob desetletnici pisateljeve smrti je namreč v Buenos Airesu izšla zbirka novel 'Ljudje' z uvodnimi mislimi sina Jožeta. Prav ta

zapis z naslovom 'Moj oče' je eden od virov, iz katerih so črpali tisti, sicer redki, ki so kasneje o Narteju Velikonji pisali ali razpravljali (recimo ob 100 - letnici rojstva, leta 1991, objave v reviji Primorska srečanja 134/135)*. Pomemben vir je zapis v časopisu Slovenec (št. 135, leta 1941) ob 50 - letnici rojstva Narteja Velikonje, ki prinaša kopico biografskih podatkov (brez zadnjih štirih let pisateljevega življenja). Seveda pa bi moralo biti osnovno gradivo za razprave o Velikonji njegova proza sama. Za objavo v 'Gori' smo zato izbrali doživeto pričevanje Franca Černigoja in pa krajšo Velikonjevo zgodbo 'Suša', s katero sočasno vpeljujemo zapise o eni od tradicionalnih gorjanskih dejavnosti, namreč o opraviilih z ledom iz naravnih ledenic. Za začetek pa nekaj osnovnih podatkov iz omenjenih virov.

Narte Velikonja se je rodil 8. junija 1891 na Dolu kot prvi od desetih otrok gozdnemu čuvaju Ignacu in ženi, tudi gozdarjevi hčeri. Pisatelj sam pravi, da bi ga morali krstiti za Engelberta oziroma Berteta, vendar so bili botri nekoliko preveč 'veseli' in so na 'ovinkasti' poti do cerkve pozabili na ime. Župnik Stepančič je bil zato prisiljen kar sam določiti ime. Krstil ga je za Lenarta, kar je mati izvedela šele pri cepljenju.

Študiral je v Alojzijevišču in Malem semenišču v Gorici (z znano generacijo bodočih književnikov z Bevkom, Grudnom, Lovrenčičem...). Leta 1912 je z odliko maturiral. Vpisal je pravo na Dunaju, toda po prvem letu je šel za prefekta v Alojzijevišče, pa potem v Marijanišče v Ljubljano, nato pa (leta 1915) k vojakom, kjer je prevajal vojaško literaturo. Očeta so vmes najprej premestili v Istro, nato pa na Mljet (glej 'Goro' št. 3, stran 32). V razsulu avstroogrske monarhije je položil še zadnje izpite. V Ljubljani je nato začel pri prosveti, postal celo Korošček tajnik v Beogradu, v Ljubljani pa ponovno prekrizal skoraj vse referate, samo finančnega ne, kot se je sam rad pošalil.

Pisateljsko je začel pri Domačem prijatelju Zofke Kvedrove, nato je prišel k Zori in kasneje postal njen urednik. V Dom in svet je vstopil tik pred prvo svetovno vojno in vzbudil zanimanje s svojimi otroškimi psihološkimi povestmi, ki so kasneje izšle v zbirki novel Otroci. Stik z morjem na Mljetu je popisal v psihološko poglobljeni noveli Na morju. Med vojno je pisal med drugim za Ilustrirani glasnik. Prvo slovensko pustolovsko povest Albanska špijonka sta pisala istočasno z Izidorjem Cankarjem. Skupno sta prevajala še Sheehanovo uspešnico Kresalo duhov, sam pa je prevedel še Kellermannov roman Tunel. Sodeloval je še pri Mladiki, v Času, Vrtcu, Vigredi, Mentorju, Našem rodu... Pozornost je vzbudil tudi s kritikami gledaliških iger v Slovincu, nekaj posebnega pa so tudi njegovi nekrologi. Svojevrsten pristop je imel tudi pri življenjepisih Koroščeve in Jegličeve matere. Zbral je tudi nadškofove izreke in napisal uvod k bibliofilski izdaji Jegliča (Narte je bil namreč poročen z nečakinjo tedanjega ljubljanskega nadškofa Jegliča). Preizkusil se je tudi v drami: ekspresionistični prizor Suženj; dvodejanka Tabor o turških vpadih; predvolilnega Župana so igrali na odru dijaki v Škofji Loki; dramatizacija večerniške povesti Višarska polena z naslovom Njiva je bila uprizorjena v Mostah. Narte je bil tudi predsednik Ljudskega odra in njegov režiser. Za ljubljanske in podeželske odre je prevajal iz italijanščine in francoščine. Močan je bil tudi na humorističnem polju (V Smrlinu, Penziju, Kondor, Družinske prigode družine Prelog...), vendar pa se je v slovensko literaturo najbolj zapisal z novelami. Odlikujejo se predvsem po močni stvarnosti, stopnjevanju psihološkega problema, dialogu. Kritika poudarja, da je vrhunec njegovih stvaritev v povojnem obdobju, medtem ko se je njegovo delovanje na tisoč in enem področju moralo odraziti tudi pri kakovosti pisanja. Sam je celo delil svoje stvaritve na tiste za honorar in one dobre. Pri hiši je bilo namreč deset otroških ust, sama služba pa jih ni

mogla nahraniti. Njegovo šibko telo ni preneslo tolikšnih naporov in je resno zbolel. Stal je pred smrtjo, vendar jo je premagal, resda za ceno hrome desne strani telesa. Naučiti se je moral pisati z levico, kar pa mu je šlo bolj počasi in zato so za to obdobje značilni miselni preskoki oziroma raztrganost pripovedi, saj roka ni dohajala misli. Med drugo svetovno vojno se je odločno postavil na stran domobrancev, nova oblast pa ga je obsodila na smrt.

**Na omenjem posvetu novembra 1991 v Ajdovščini sta sodelovala še dva Gorjana in sicer Lojze Likar (Narte Velikonja in njegov čas) ter Bojan Bratina (Novela kot konstitutivni element besedne ustvarjalnosti Narteja Velikonje). O Narteju Velikonji je diplomsko nalogo na Filozofski fakulteti v Ljubljani napisala Tatjana Božič.*

LENARTE BEVKOV - SLOVENSKI PISATELJ NARTE VELIKONJA

franc černigoj

V TEJ HIŠI SE JE RODIL
8. JUNIJA 1891
NARTE VELIKONJA
SLOVENSKI PISATELJ
1891 – 1945

OB 100-LETNICI ROJSTVA
DRUŠTVO SLOVENSKIH PISATELJEV

(Napis na Bevkovi hiši na Predmeji)

...Lenarte Bevkov, tako so mu pravili na Gori, je imel, v primerjavi z drugimi Gorjani, z rojstvom srečo. Rojen je bil namreč v logarski družini, zato kot otrok, in tudi kasneje, ni občutil tistega strašnega 'buštva', ki je bilo skoraj značajska poteza večine Gorjanov do konca druge vojske. Tako njegov stari oče kot tudi oče sta bila gozdarja, državna uslužbenca z rednimi dohodki. Tako so bistrega fanta lahko dali v šole in so se mu odpirale vse drugačne možnosti v življenju kot večini drugih Gorjanov.

Kdaj je pravzaprav Narte Velikonja prišel v mojo zavest?

Ne spomnim se natanko, gotovo pa zelo zgodaj, saj smo bili Gidljevi in Bevkovi precej povezani. Med obema rodbinama so se stkale skoraj sorodstvene vezi, ki so se sčasoma izgubile. Namreč, ko se je med zadnjo veliko nemško ofenzivo zgodaj spomladi 1945. leta rodila moja tri leta starejša sestra, ni bilo moč najti krstnega nunca (botra), namestnika pa mama ni marala. Naneslo je, da je bil prav takrat doma Lenartetov mlajši brat Lojze. In tako je novorojenko h krstu nesel pač on. Čez tri leta tudi zame niso iskali drugega nunca. Mlajšega brata pa je, spet čez tri leta, h krstu nesel Lojzetov sin.

Kmalu po rojstvu moje že prej omenjene sestre so morale Gorjanke z otroki pred divjanjem nemške ofenzive bežati z Gore. Sestra je bila stara le nekaj dni in mama jo je težko nosila. Beguncem so se od nekod pridružili domobranci, ki so se tudi umikali pred partizani v Deželo. *(Na kapah da so, ob strani, imeli planike, tako je pravila mama...)* Mogoče so se ženskam in otrokom priključili namenoma, da partizani ne bi nanje streljali. Domobranci so mami pomagali nesti otroka, drugim pa tisto buštvo, ki so ga ljudje vlekli s sabo. In eden je povedal, da je Bevkov, od Lenarteta. Bil je Lenartetov sin, najbrž Jože, ki danes živi v Ameriki. Tako ni čudno, da smo se pri nas večkrat pogovarjali o Bevkovih, o Lojzetu in Lenartetu, o njegovih otrocih, saj so le-ti po vojski večkrat prišli na na Predmejo k Bevkovim, da so brali maline, ki so bile tedaj vir skromnega dohodka.

Med drugim so o Lenartetu rekli, da *'je bil na drugi strani'*. Kaj to pomeni, si nisem znal predstavljati. Potem sem med stikanjem za patroni in puškami na našem pódu v lesenem zaboju, od italijanske municije je bil, odkril knjige! Saj smo imeli knjige tudi v hiši, gor v kambri, v kosmih, a tiste me niso pritegnile, saj sem

jih imel vsak dan pred očmi. Te pa so bile zaprte v skrivnostnem zaboju, bile so lepo zložene in drugače so dišale. Listal sem po njih gor v mraku podá, sedeč na kupu dišeče otave. Spominjam se nekaterih naslovov in imen. Bili so razni koledarji, nekaj Bevkovih knjig, Kranjčeva Os življenja in **Besede** - Narteja Velikonje... Ali je ta tisti Bevkov Lenarte? In sem nesel knjigo pokazat očetu. »Ja, teve bukve je spisal Lenarte Bevkov, saj morajo bit še druge njegove gor,« mi je rekel tata.

Potem sem Besede začel prebirati. To je bilo zame čisto novo bralno doživetje. Dražljivo je bilo to, da sem v čisto pravi, tiskani knjigi bral o krajih, hišah in rodbinah, ki sem jih poznal. Celó mi, Gidljevi, in naša žlahta, Grmuski, smo noter v knjigi! To se mi je posebno imenitno zdelo in Lenartetu sem bil hvaležen, da je iz tiste snovi, katere delček sem bil tudi sam, naredil knjigo. O, ko bi enkrat tudi jaz napisal kaj takega!

Leta so odlétala, tudi sam sem šel od doma, prebiral in iskal. V vseh literarnih zgodovinah sem brskal za podatki o Narteju Velikonji, kot bi iskal nekaj meni bliskega. Nekaj sem našel tu, nekaj tam, še največ v Legiševi Zgodovini slovenskega slovstva.

Na Pedagoški akademiji v Ljubljani sva si prišla precej blizu s pokojnim profesorjem Blažem Tomaževičem. Pogovarjala sva se tudi o Velikonji in ko me je neko poletje na Predmeji mimogrede obiskal, je želel, da mu pokažem Nartejevo rojstno hišo. Profesor je bil tedaj že precej bolan, komaj je hodil, jaz pa sem ga vodil po skripasti, koreninasti in že takrat zaraščeni stezi skozi gozd na drugo stran Zagriča, od koder se vidi Bevkova hiša. »Žena ne bo verjela,« je spotoma sopihal, »po kakšnih kozjih stezah sem hodil...« In se je na svoj način hehetal predse. Potem sva dolgo sedela med mladimi smrekami in Tomaževič mi je govoril o Velikonji, o domobranski Zimski pomoči, o Francetu Koblarju, Velikonjevem prijatelju, ki v svoji knjigi Moj obračun piše o Nartejevem delu za domobrance. Govoril mi je o norih časih, ki v svoj vrtinec potegnejo ljudi in jih brez njihove zavestne volje pahnejo na pota, ki so jim morebiti vnaprej določena...

Kasneje sem od pisatelja Jožeta Javorška, pri katerem sem v Ljubljani stanoval, zvedel še, kako je bil Narte obsojen, kako so sojenje prenašali po radiu in po zvočnikih, ki so bili obešeni po zidovih ljubljanskih ulic. Javoršek se je spominjal Velikonjeve pokončne drže na sodišču in kako sodnikom s svojo odločnostjo in odločenostjo nekako ni dal možnosti, da bi ga pomilostili. Kasneje sem posredno slišal, kako je Velikonja na kamionu, ko so ga peljali na morišče, ves čas molil...

1991. leta sem v Književnih listih, v prilogi časnika Delo, prebral, kako je umrl. Pretreslo me je, kako poveljujoči oficir z nogo zdrobi pisateljeve naočnike, ko mu jih le-ta tik pred ustrelitvijo ponudi, ker se mu zdi škoda, da bi jih skupaj z njim pokopali. To dejanje sem razumel kot poskus simboličnega uničenja ne samo Velikonjevega življenja, temveč tudi dela. In v meni je zaživela misel, da bi morali Narteju Velikonji vrniti pisateljsko ime. V sebi sem začutil dolžnost, da pripomorem Narteja Velikonjo - kot pisatelja! vrniti njegovim Gorjanom.

Pisateljeva stota obletnica rojstva je sovpadala z velikimi družbenimi in mišljenjskimi spremembami, in tako je bilo mogoče 8. junija 1991, na pisateljev stoti rojstni dan, na Predmeji, na njegovi rojstni hiši, odkriti spominsko ploščo. Na slovesnosti sem med številnimi gosti zaman iskal domačinov. Bili smo sicer tudi Dolčani in nekateri drugi Gorjani, a le tisti, ki ne živimo več na Gori.

Moram reči, da me je to sprva prizadelo. Kar nekako krivega sem se počutil. Podzavestno sem se začel spraševati: Kaj pravzaprav jaz, sin partizana, delam med temi ljudmi? Ali ni moje mesto med tistimi, ki jih ni tukaj? In sem se zgrozil: Ali smo še vedno tako ozki, tako zaprti v svoje svetove, tako zamerljivi, nepomirljivi, tako polni sovraštva! Ali ne moremo enkrat tega preseči? Ali ni bilo dovolj nesrečnega bratomornega klanja? Ali ni bil tudi sam Narte Velikonja slep in poln sovraštva? Kdaj nas bo, Slovence, srečala pamet in bomo spoznali, da smo sami sebi največji sovražnik? To moramo preseči! In zato sem tu, zavestno, ker vem, da moramo to našo majhnost, veliko samo po sovraštvu, preseči!

Obenem pa sem bil ponosen na svoje Gorjane. (Ko sem kmalu po naših prvih svobodnih volitvah srečal bratranca s Predmeje, sem ga, malo za šalo, malo zares, vprašal: »Koga si volil?« – »Smo, kar smo,« je rekel, »tega se ne da spremeniti!«) Res – tega se ne da spremeniti! Ves Dol je bil med vojsko požgan, v vasi je grobnica s 367-imi padlimi partizani, samo Dolčanov je med vojsko zaradi vojske umrlo ali padlo čez petdeset. In Narte je bil na oni strani! In danes mu v tej isti vasi odkrivajo ploščo!

Najhuje pa mi je bilo, ko sem prebral Velikonjevo brošuro Malikovanje zločina. Bolje, da je ne bi! Kakšno sovraštvo veje iz nje! Do vsega, kar diši po komunizmu. Niti trohice najmanjše volje in hotenja po razumevanju drugače mislečih, nestrpnost in sovraštvo. In spet – sovraštvo... Zdaj razumem že prej omenjenega Franceta Koblarja, Velikonjevega prijatelja, ki v Mojem obračunu pravi o Narteju in o svojem razhodu z njim takole: »Pustil sem ga v njegovi psihozi.«

Potem sem še enkrat vzel v roke Lenartetove knjige – Našega psa, Besede... In glej, čudež! Pozabil sem na vse Velikonjevo politično delovanje, na 'malikovanje zločina', s te ali one strani. Spet sem doživljal Goro in samega sebe na njej in v njej. V duhu sem bil spet vrh griča nad našo hišo, od koder se vidi Bevkova domačija. In v meni so oživljali Gorjani, ki jih ni več in so še, ki smo takšni in drugačni, a vsi z ene Gore doma. In eden izmed njih je tudi Lenarte Bevkov. Tudi skozi njegove knjige Gorjani lahko bolje spoznamo sami sebe...

Zdaj, po vseh cincanjih, lahko mirno strnem:

V meni živi Lenarte Bevkov kot pisatelj in Gorjan.. Njegovo medvojno delovanje me ne zanima. V meni bo kot vrednota živela njegova čista literatura. O svoji Gori in Gorjanih je pisal iz čiste duše. Zato smo dolžni njegovo delo pravilno ovrednotiti.

In na koncu naj povem še tole resnično anekdoto, ki sem jo slišal od svojega očeta in je posredno povezana tudi Lenartetom. Tudi skoznjo se kaže Gorjan tak, kot je: Zaverovan v svoj prav, pa čeprav v svojo škodo. ...Žiena Lenarteta Bjókuga, tistga pisateljna, je enkrat tam v gostilni pr Krapeži, zdé tam gostilne né več, dopovedávala Gorjanom, de je bulši kuost mlado travo, de ima snu puóle več v siebi. Sé věš, Gorjani kosimo, k je trava že zrela.

Rajnk Buošnar ji je taku rieku: »Gospa, povedte vi meni, kiru jabuku je bulši, zeliénu al zrélu?«

In je imel možakar prav, čeprav v svojo škodo...

**Priredba istoimenskega besedila, objavljenega v reviji Primorska srečanja, št. 134/135, leto 1991*

SUŠA

narte velikonja

«Živina nima več vode!»

Tisto leto je Bog odtegnil svoj prst izpred sonca; nastala je suša. Porumenela so pobočja, listje je odpadalo zvito kakor v krču, nad poljem se je tresla vročina v zraku ko roj komarjev in mušic. Kakor bi tesne žage pilile nad njivami, so drgnili skržati na češnjah in okleščencih dan za dnem. Če je človek odprl usta, ga je žgalo in dušilo v pljučih. Niti potilo se ni več čelo, želodec ni več občutil žeje; vse je otopelo: misel, roka in noga. Ko si gledal na vas in slamnate strehe, te je obšla misel, da bi vse zažgal in se grel. Vseeno je, ali zažgeš ti ali sonce. Bolje, da človek zaneti podnevi sam in se smeje.

Vodnjaki so bili povečini že posušeni. Kdor je imel vodo v njem, jo je zaklepal kakor zlato. Ob vsaki kaplji, ki se je razlila, so se nabirali tropi os; brenčale so, silile v nos in usta. Ljudje so si že šteli požirke, šteli kaplje skoraj. Kdor ni imel vodnjaka doma, je moral nositi vodo globoko izpod rebri. Pol dneva mu je trebalo za škaf. Kadar je došel na vrh, ni bil ne žejen, ne lačen; samo preko hrbta je čutil, kakor bi mu kdo počasi rezal kožo: bilo mu je skoraj prijetno.

Skržati pa niso hoteli nehati žagati in piliti, izpilili so vodnjakom in kalužam luknje, setev so smodili njihovi glasovi; ljudem in živalim je pretela smrt.

Kaluže so osuševale dan na dan. Pastir Urh je v gori zasadil zadnjo šibo v dno in gledal dan na dan, kako pada voda. Živina je pila, tlačila blatno vodo iz vlage in ilovice.

Tako je zamukala krava ob praznem kalu, pastir Urh je čutil, kako ga je zarezalo nekaj v srce, preko hrbta ga je zažgalo kakor udarec biča.

«Ni več vode!» Zvečer so se zbrali gospodarji pri Podmajcu in sklepali.

«Priženimo domov!» je predložil Podmajec. Madidelj je prsnil skozi zobe slino, pomlaskal se, pogledal

kvišku in opomnil: "Kam, ljudje božji? Sena ni na staji niti za zimo, ob studencu ni paše; v gori obira živina bezeg vsaj in malinčevje."

"A v gori nam pocrka od žeje. Naj rajši doma! Tako daleč se še meso ne more prinesti, se prej usmradi," je rekel Cipruž. Vtaknil je spet roko v žep široke hlačnice, ki mu je opletala nogo.

"Tebi je lahko," je opomnil Madidelj, "samo eno kravo imaš; Ti si lahko iz studenca nanesesh, da ima dovolj. A nama s Podmajcem je druga!"

Cipruž se je zganil, pa ni rekel besede.

"Zakaj pa je ledenica v gori?" je po premolku povzel Madidelj in se spet pomlaskal. Ker ni bilo hitrega odgovora, je nadaljeval: "Jamo izkopljimo in vanjo nanesemo ledu."

"Nevarno je!" je pripomnil pastir Urh.

"Lestve naredimo!"

"Nevarno je!" je ponovil Urh.

"Nosili so že. Zakaj bi pa mi ne?"

"Led je bil pri vrhu, zdaj ga ni videti v brezdnu. Pod skalo je, če je sploh še v jami." Mirno je govoril, naslonil brado na palico in položil levico na torbo.

"Kako pa drugače?"

"Ne vem!"

Po premolku je potrdil Podmajec: "Poskusimo."

Ko so odhajali, je zagnal Cipruž: "Kolikor krav, toliko nosačev."

Drugi dan so se zbrali ob jami v gori. Odprtina je bila globoko v pobočje, iz nje je puhtela mrzla sapa, kakor bi dihala reber. Izkopali so na ravnici kal, zabili ga z ilovico, usekali jelko, nabili vanjo klinov in splezali v brezno. Ko so bili na lestvi, je zagodrnjal Cipruž: "Premalo nas je." Drugi so ga preslišali. Zagnila jih je tema. Prižgali so svetilko in se plazili po mokrem, opolzlem kamenju v podzemski hodnike. Kaplje so pljuscale s stropa v školavnice, močila klobuke; ledu ni bilo videti. Dospeli so do mokre skalne stene. Tu pa tam je udarila kaplja, podvalil se je kamen pod nogo; možje so bili tihi.

"Ledu ni!" je rekel Cipruž na dolgo.

"Res!" je povzel Madidelj.

"Zaman se trudimo!" je potrdil Podmajec.

Madidljev fant je mislil molče, ogledoval mokro kamenje in tipal ob steni. "Pojdimo!" Zaščemelo jih je sonce v oči, ko so dospeli do

lestve. Ko je fant stopil na ravnico, je zamukala krava, kopala v svežo izkopano zemljo in lizala mrzel kamen.

"Pavel, ali ni ničesar?" je vprašal Urh.

"Ničesar!" je rekel fant, legel pod grm in pokril s klobukom oči. Videl je žejno kravo in bilo mu je težko. Krava pa je zavohala mokroto, približala se fantu, potegnila z jezikom preko njegovega klobuka in lizala kaplje na njem. Pavel se je okrenil, dvignil glavo, pogladil žival preko čela, potipal jo po vratu in vprašal: "Cika! Ali si žejna?" Cika mu je položila glavo čez ramo in lizala moker klobuk na tleh.

"Pa je še druga votlina vendar," je trdil Urh možem, ki so posedli na vrhu.

"Pri steni smo bili!"

"Na desno je treba." Fant je skočil kvišku in splezal naglo nazaj v jamo. "Čakaj, Cika."

V temi je obstal in prisluškoval: kaplja je udarjala na kapljo. Plezal je nato po skali, po glasu je došel do školavnice, zajel vode v klobuk, prijel ga z zobmi in plezal nazaj. "Na!" Cika je potegnila z enim samim požirkom vodo iz klobuka in potem gledala vanj s svetlimi očmi. Madidelj je poklical: "Pavel nazaj gremo."

"Varujte se stebrov!" je opomnil Urh. "Čakaj," je naročil Pavel kravi in se ni brigal za pogovor mož. "Napiješ se še."

Palčki iz ledu v podzemni jami ždiyo...
(foto Bojan Kovač)

Odpravili so se nazaj; krava je zvesto gledala za njimi. Tavalj so bolj na desno po votlini; pred njimi se je odprla obokana jama, ob stenah se je svetlikalo, vedno bolj in bolj se je luščilo iz teme. Ko se je vrnila svetloba, so zagledali ledene stebre, ki so viseli od stropa do tal. Pod nogami so čutili blato in vlago, tam špičasto skalovje in drobno kamenje. "Led!" je vzkliknil Pavel. "Stebri so; poiščimo ob steni."

Pavel je splezal naprej do stene. Kjer se je votlina zožila, je otipal skozi odprtino pod ного led. "Tukaj!" Sedel je in začel v prvem iznenadenju razbijati z ostrim kamnom pod seboj, da je pršlo na vse strani.

"Še je, hvala Bogu!" je rekel Madidelj in ukazal Pavlu, naj prinese z vrha sekire in koše. Fant je vzel svetilko in plezal na svetlo. Mimogrede je zajel spet vode in stisnil klobuk z zobmi. Na ravnici so se zbrala goveda, gledala v jamo, mežikala v sonce in se podila pred muhami po grmovju. "Našli smo." "Kje?" je vprašal Urh. "Ob steni."

Živina pa je kopala z nogami, tiščala v senco in grmovje. Pavel je pomolil klobuk pisani telici. Srknila je in naglo odletela. Goveda so planila k fantu; toliko da se je umaknil. Voda se je razlila na tla. Živina je udarila skupaj, odgrizla mokro travo, lizala tla do peska in hropela od žeje in vročine.

"Na, zdaj nima nobena!" se je hudoval Pavel nad kravami. Ko je prtljal koše in sekire, mu je segla Cika spet v glavo čez ramo in ga oblizala po licu. "Potrpi; kmalu boš pila." Stopil je na lestvo; stari pastir je zaklical za njim: "Pazi se!" "Prav Urh."

Utonil je v temo. Cika na vrhu je zamukala in skakala spet čez grmovje in veje. Stari pastir je zamišljeno rezal pogačo, sedel in klical: "Oha, moja, na, na!"

V ledenici so posvetili tla, odvalili kamenje. Pavel si je zavihal rokave in zavihljal sekiro; ko je odkrhnul kepo ledu, ga je položil v koš. Molče je vzel Cipruž sekiro in sekal, da so mu opletale hlače okoli suhih nog. Kadar je stopil Pavel z lestve nazaj v jamo, je imel Cipruž pred njim na hrbtu drugo kepo. Molčali so in nosili. Po četrti kepi je opomnil Cipruž: "Preveč živali je, nas premalo." "Nocoj jih moramo napojiti," je pripomnil Podmajec.

"Pozno bo."

"Do večera smo doma."

"Za mojo kravo bo kmalu dovolj; ker nimajo doma vode, moram domov."

"Nikamor zdaj!" je rekel trpko Podmajec. "Danes smo skupaj in skupaj moramo napojiti." Pavel je poslušal pogovor, udaril s sekiro, da je zajčalo v ledu in stisnil med zamahom: "Samogladnež!" Cipruž je osupnil in molčal. Ko se je Madidelj vrnil, je sedel na koš, obrisal oči in vzdihnil: "Hudo si nas obiskal, Gospod.!" Kakor da ga je Pavel preslišal, je vprašal: "Ali je treba še mnogo?" "Še parkrat za danes." "Ali so pile?" "Malo je vode."

Fant je pograbil naložen koš. Ko je prišel na svetlo, je iztresel breme v izkopano jamo. Urh je odganjal živino, da ni poteptala ledu v blato. Goveda so mukala, silila k ledu in vodi, kopala z nogami in tulila. Ko je tretjič prinesel Pavel iz jame, je opazil, da ni Cike nikjer. Obšel je jamo: krave nikjer. Ko se je oglasil, ni bilo odgovora. Urh ni vedel zanjo.

Kup pred jamo se je tajal, vode je vendar bilo malo v kalu. Vzel je kos kruha, sedel je in prigrizoval sir. Pa mu ni dalo miru. Vstal je spet, odšel na vrh sedla in klical; Cike nikjer. Potan in žejen se je vrnil. Sklonil se je k otajnici, da bi pil mrzlo vodo, a je planil na noge in pokazal: "Kal pušča."

Votla korenina je odpirala dno v skalovje, kar se je odtajalo, je odtekalo iz jame. Zamašila sta jo z Urhom, zadelala dno; vode ni bilo za telico dovolj. Živina se ni pasla, ni obirala grmovja. Bila je z nogami ob tla, gledala z mokrimi očmi Urha in Pavla in silila k vodi. Poldan je bil že, a vode je bilo premalo.

Pavla je stisnilo nekaj okoli srca, ko je videl nestrpno živino okoli kala. Naložil je naglo očetu koš, pograbil sekiro in sekal sebi. Ko je prinesel na vrh, je vprašal: "Ali Cike še ni?" "Ne še!" je odgovoril Urh. "V senco je legla kam. Nocoj ne bo pila, kakor druge ne."

"Bodo!" Spet je naglo utonil v votlino; na čelu mu je stal pot, obrisal se je z rokavom platnene srajce. Ker je bila blatna od ledu in kamenja, je imel tudi sam na licu rjave lise. Sekal je, da je svetilka metala dolgo senco, ki je letela preko stene. Za njim je sedel na skali Cipruž in nekaj godrnjal in govoril v brado. Zasvetilo se je pod sekiro, iskre so švigale naokrog. Pavlu je obstala roka; osupnil je. "Kamenje!" je razložil Cipruž. Zazvenčala je spet sekira na drugi strani, ledu ni bilo več v jami. Sklonili so se, iskali in tipali z rokami okoli skalovja; povsod le ostri zobje, iskali so ob steni: nič.

Pavlu je spet nekaj stisnilo srce. Odvalil je kamenje, svetil po tleh; povsod le ledeni drobci, blatno kamenje in blato. "Nič!" je rekel Cipruž. "Kaj pa zdaj?" je obupno vprašal Madidelj. "Domov pojdimo!" je predlagal Cipruž. "In živina bo žejna," je povzel Mandidelj. "Za mojo kravo bo že dovolj." "Pa ni samo tvoja tukaj!" je poudaril osorno in strogo Podmajec.

"Saj so stebri še!" je skoraj zaklical Pavel. "Stebri so nevarni!" "Poskusi se!" "Ne!" je odločil Madidelj. "Torej pojdimo domov!" je zahteval nanovo Cipruž. Ko je oprtal svoj koš, so mu začele spet opletati hlačnice ob suhih nogah. Napravili so se tudi ostali. Kadar je osvetlila luč ledene stebre, ki so se lesketali v svetlobi kot svetli kristali, se je Pavel ustavil in jih ogledal. "Na gornji strani bi se lahko izpodsekalo," je preudaril glasno. "Radi mene - jaz ne čakam dalje," je opomnil polglasno Cipruž. Podmajec je sopel pod bremenom in molčal. Na vrhu jih je čakal Urh. "Živina je kakor divja, planila je na vodo in led, da je vse razkopala in poteptala v blato. Ni bilo mogoče ubraniti; žival je žejna, da je že besna." "Ali so pile?" je prišel Cipruž prvi do besede. "Tvoja in dve telici."

Pavel je obstal, dvignil sekiro in udaril z njo, da se je zasadila globoko v zemljo. "Vrag!" Toliko da je iztresel iz koša, že je planila živina skupaj, lizala led ter prhala ob mrzlih kosih. Pavel se je obrnil stran; da bi zakril čustvo v sebi, se je okrenil k Urhu: "Ali Cike še ni?" "Ne!"

Možje so sedli. Molčali so, gledali razteptano jamo pred seboj in žejno živino. Cipruž je nekaj pripravljajl in godrnjal sam s seboj. Ko se je dvignil, so se ostali ozrli; Podmajec se je popravil na trati. "Kam pa?" "Domov! - Kdo bo tukaj sedel!" "Pa živina?" je zahrkal Urh. "Vode je premalo." "Ledu tudi ni več!" "Stebri so še!" je trdo opomnil Pavel.

Urh je dvignil glavo, hotel je nekaj reči. Ko je njegov pogled šinil do Pavla preko glav, je misel prehitel besedo: "Žejne so." Cipruž je medtem napravil koš, da odide. "Počakaj vendar!" je rekel Podmajec. "Čemu? - Ob čas je, ko tako sedite." "Podsečem!" Pavel je skočil na noge, stisnil sekiro pod pazduho in izginil s svetilko po lestvi. "Pavel!" je vstal Urh. "Pazi!"

Ni dal odgovora. Kmalu je bil pri stebrih. Na stropu so bili debelejši; prvi steber se je nagibal v jamo. Ogledal ga je; ker se mu je zdel najmanj nevaren, si je podvalil kamen in zamahnil s sekiro. V votlini je jeknilo, a steber se ni zamajal, le spodaj je odkrnil polovico z udarcem. Ogledal si ga je spet, poskusil zamajati ga, popravil skalo pod nogo in spet zasekal. Steber se je zatresel do stropa, v votlini je zabobnelo in zaplesalo po skalah. Ko je glava stebra udarila na tla, je planilo iz jame in zamolklo zateglo. "Marija, pomagaj!" Urh se je pokrižal, moža sta obstala nepremično. "Bog bodi usmiljen!"

Ko sta dospela Madidelj in Podmajec do Pavla, je ta ležal med ledom in tiščal glavo. Okrenil se je počasi ob svetilki in vprašal polglasno, skoraj šepetaje: "Kje je?" "Kdo?" "Cipruž." Govoril je tiho in poslušal. "Domov je šel." "Recite tudi za kravo... tudi krava ima zdaj dovolj ledu." Onesvestil se je, kri je polzela po belem ledu; na glavi je imel rano od kamna, na prsi mu je udaril steber.

"Pavel!" Fant se je sunkoma dvignil. "Nanesite živini..., da se napije!" - Ozrl se je v luč, udaril z roko, kakor bi hotel pokazati led. "Jezus!" Madidelj je ulovil roko; moči ni bilo več v njej, posvetil je v obraz: oči so bile steklene. "Sin!"

Sonce je že pripekalo, ko sta moža dospela v vas, preko polja je žagal skržatov glas in žagal osulim cvetom smrt, kamenje po klancu je peklo skozi podplate. Za njima je stopal Urh. Madidelj je obstal streljal od hiše. "Urh, poprimi ti!"

Ženo je našel v kuhinji. Sedel je, obrisal pot na čelu; v grlu ni bilo ne glasu, ne sape. "Je-li led?" "Je!" "Hvala Bogu!" "Samo Cike ni!" "Domov je prišla!" Umolknil je, otipal nož v žepu in ga odprl. Okoli vogla so udarjali koraki. "Žena!" Pogledal jo je, pomolčal je nekoliko, koraki so bili vedno bliže. "Žena!" Ko so obstali pred vrati, se je dvignil, prijel jo za roko in pokazal. "Ubilo ga je!" Hipno je zastal, žena ga je pogledala. Pokimal je z glavo in potrdil: "Da!" Obstala je, starec je sklonil glavo. Ko so položili nosila na tla, jih je odgrnila in pokleknila. "Pavel!"

Okoli vogla pa se je pripodila besna čreda krav, razbila škaf, poln luga pri vodnjaku in zamukala. Pred vrati je obstala velika rogata glava; Cika je zaprla vhod, počakala par hipov in stresla z glavo, da je zamolklo zapel zvonec na njenem vratu.

OBRT IN ROKODELSTVO NA GORI

irena velikonja

v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja - 3. del

V drugi polovici prejšnjega stoletja in prvih treh desetletjih tega stoletja je na Gori, pa tudi v zahodnejših predelih Trnovskega gozda (Lokve, Trnovo), cvetela dejavnost, povezana z žaganjem - sekanjem ledu v naravnih ledenih jamah, imenovana **ledarstvo**. Led domačini niso sekali zgolj v jamah, pač pa so ga pridobivali tudi z žaganjem ledenih ploskev na številnih kalih - mlakah, ki so jih sicer poleti uporabljali za napajanje živine. Rekonstrukcija te dejavnosti je nemara od vseh doslej predstavljenih segmentov materialne etnološke dediščine na Gori najtežja, saj ohranjenih fizičnih dokazov ni več.

Zametki ledarstva

Gora je visokodinarska kraška planota, kjer zaradi prepustnih tal ni živih tekočih voda. Domačini so tako za lastno uporabo gradili *štirne*, v katerih se je zbirala kapnica. Za napajanje živine pa so z nepropustno ilovnato zemljo oblagali udornine, kjer se je z dežjem nabirala voda. Še danes so ohranjeni nekateri kali, ki predstavljajo specifične biotope. Za območje je sicer značilna velika količina padavin, ki pa prek leta seveda ni enakomerno razporejena. V poletnih časih so tako zaloge vode na Gori velikokrat pošle, posebej, če so bila leta bolj sušna. Gorjani so si pomagali, kot so kazale razmere. Ženske so hodile po vodo Podstidjenc. Toda to vodo so uporabljali samo za pijačo in kuhanje hrane. Za vso ostalo porabo pa so moški sekali led v naravnih ledenih jamah in breznicah v okolici, kjer so se čez zimo vode nabirale in oblikovale kristalno čiste ledene kapnike. Skoraj verjetno je bil to začetni razlog, da se je pozneje ta nuja razvila tudi v donosno obrtno - trgovinsko dejavnost Gore, s katero so Gorjani oskrbovali tržaško pristanišče do izuma hladilnih naprav. Dejstvo, da je bil Trnovski gozd v času Avstroogrske državni mornariški gozd (kot Hrušica in Nanos) in so les iz Trnovskega gozda uporabljali za gradnjo ladij, daje slutiti, da so se ogledniki na Gori seznanili tudi z ledarstvom. Prišli so do zamisli oziroma do učinkovite rešitve, kako hladiti na ladjah hitro pokvarljivo blago. Tako se je ta dejavnost razvila v posel z natanko določeno porazdelitvijo del.

Ledarska delitev dela

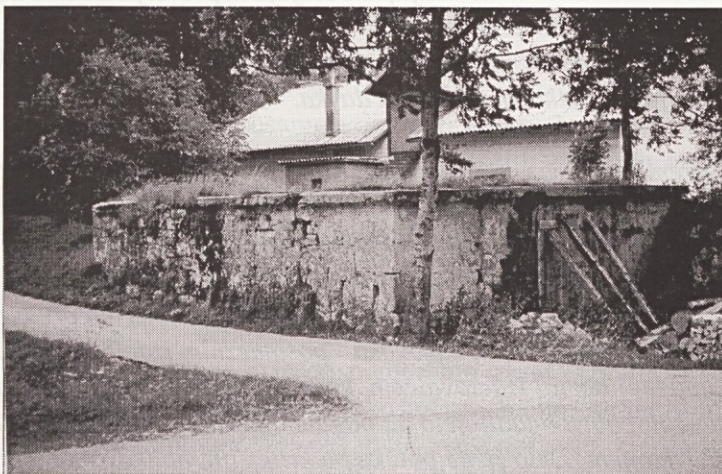
Naročila so sprejemali trgovci z ledom in jih potem posredovali naprej skupinam, ki so delale v ledenih jamah. Izkušenejši možje so v jamah led sekali v klade, mlajši pa so led nosili iz jam, v koših ali pa so si ledene klade kar oprtali na hrbet. Tudi sto in več kilogramov so bile težke te klade. Zahteve po vedno večjih količinah potrebnega ledu so pripeljale tudi do raznih inovacij, s katerimi so si delavci olajšali delo. V Veliki ledeni jami, v naravnem rezervatu Paradana v osrčju Trnovskega gozda, so še danes vidni ostanki žičnice, s pomočjo katere so led tovorili iz jame.

Ledarje so plačevali trgovci, ti pa so led prodajali naročnikom. Led so sekali pozimi ali v zgodnji pomladi, največjo ceno pa je imel led v poletnem času. Iz ljudskih pričevanj vemo, da so ledarji pozimi nalomljeni led zložili v globoke jame - ledenice. To so bile umetno izkopane jame ali pa so za hranjenje uporabili kar večje razpoke in kraške jame. Glede na ta poimenovanja lahko

Ledenica na Dolu (foto Bojan Kovač)

predvidevamo, da so v naravni jami Ledenica na Dolu led bolj skladiščili kot pa ga sekali. Vmesne plasti med ledenimi kladami so bile izolacijske - plasti smrečja, listja, pozneje tudi žakljavine so namreč ohranjale temperaturo, preprečevale taljenje ledu in omogočale, da so pred nakladanjem ledu na vozove ledene klade lahko med seboj spet ločili. Tak način skladiščenja so poznali tudi v okolici Trnovega. Na Predmeji pa je še danes ohranjena Štemčeva ledenica, kjer so hranili led iz dolskih brezen, jam in kalov. Poleg ostale razvejane dejavnosti Pri Štemči, so namreč trgovali tudi z ledom. Tako je led ostal do poletja v teh jamah ali grajenih ledenicah. Od junija do avgusta so ponoči naložili led na voz, ga pokrili z listjem in vejevjem in se še ponoči odpravili proti Trstu. Na voz, navadno s konjsko vprego, so naložili po devet ali več centov ledu. Poleg tega, da so led vozili v tržaško pristanišče, so ga v manjših količinah prodajali tudi tržaškim mesarjem in gostincem. Dobri porabniki so bili tudi pivovarji, denimo velika pivovarna v Senožečah, kamor so led vozili z Nanosa. Priprava ledu in prevažanje v Trst je ponehalo z razmahom prvih električnih hladilnih aparatov. Zanimivo je, da ladje niso natovarjale ledu zgolj za hlajenje tovora v smeri Trst - Aleksandrija, pač pa tudi za prodajo ledu v Aleksandriji sami in celo za hlajenje blaga v smeri Afrika - Evropa.

Štemčeva ledenica danes (foto E. Pelicon)

Prve električne hladilne naprave so se pojavile že takoj na prelomu stoletja, kljub temu, pa so, tako pravi izročilo, na Predmeji zadnjič sekali led s Štemčuga kala tam okrog leta 1953/54.

Ob koncu poglavja še razmišljanje o obrti in rokodelstvu za današnje dni

Tudi na primeru ledarstva vidimo, da je bila v preteklosti organiziranost rokodelstev in obrtnikov v okviru zadrug ali drugačnih neformalnih združenj ter delovnih skupin na visoki stopnji. Še veliko pa bo potrebno storiti, da bomo lahko govorili o domači obrti kot o sestavini kulturne dediščine, ki jo ohranjamo in razvijamo naprej. Morda bi se tu veljalo zgledovati po izobraževalnem vzorcu, ki ga razvija klekljarstvo. V mnogih primerih (v šolskih programih, domačih nalogah, raziskovalnem iskanju otrok) smo še priča romantično - nostalgичnemu odnosu do obrti kot izkušnji preteklosti.

Zato bi morali v prihodnje veliko bolj razmišljati o živem vključevanju domačinov (mladi, gospodinje, upokojeanci) v posamezne domače obrtne procese. Skratka, to naj ne bi bil več muzej, ampak ustvarjalno področje, kjer na osnovi dediščine razmišljamo za naprej.

V okviru 'Tržno zaposlitvenega programa' za ponudnike na turistični poti 'Po Dolu gor in dol' in nadaljevanju izvedbe programa 'Celostnega razvoja podeželja in obnove vasi' za naselje Predmeja se na področju obrti in rokodelstev predvideva tudi pomoč pri registraciji in pridobitvi statusa 'izdelek domače in umetne obrti', tako za klekljarice na Gori kot tudi za rezbarje, izdelovalce smuči in izdelovalce drugih spominkov. Na voljo je že kar nekaj preverjenih in ocenjenih idej... Vse zainteresirane posameznike vabimo, da se oglasite na tel. številko 63 945 - VOI d.o.o., Irena Velikonja.

Osnovne informacije o zahtevah, ki jih je na področju spominkarstva potrebno upoštevati, daje sledeči povzetek iz knjige 'Domače obrti na Slovenskem' etnologa dr. Janeza Bogataja.

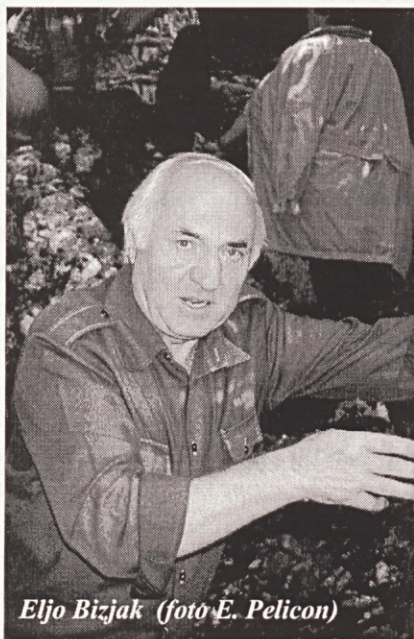
“Pomembna naloga na področju bodočega razvoja posameznih panog domače obrti je tudi njihovo pospeševanje, načrtovanje in animacija. Edina stalna oblika dela na tem področju se že vrsto let odvija na Zvezi obrtnih združenj Slovenije, pri katerih deluje Odbor za domačo in umetno obrt, znotraj njega pa posebna strokovna komisija, ki ocenjuje in preverja izdelke domače (in umetne) obrti. Komisija preverja ali izdelki, ki jih posamezni izdelovalci pošiljajo na njen naslov, sodijo v okvire domače obrti. Pri tem izdelajo oceno oziroma strokovno poročilo ali mnenje, ki je glede izdelka lahko pozitivno ali odklonilno. Pozitivno ocenjeni izdelki so oproščeni davka.

Spremljanje razvoja, oživljanje in razvijanje domače obrti je povzročilo tudi organiziranje bienalnih preglednih razstav domače in umetne obrti v Slovenj Gradcu. Posamezne razstave imajo selektiven značaj in vsakič prikažejo najboljše dosežke na področju domače in umetne obrti. To pa pomeni, da skrbi za izbor posebna strokovna žirija, ki jo sestavljajo etnologi, oblikovalci, arhitekti, likovni umetniki in obrtniki. Namen selektivnosti pri razstavljanju predmetov je usmerjen predvsem h kakovosti. Prav zato podeljuje komisija tudi priznanje “Znak kakovosti” posameznim izdelkom domače in umetne obrti in naziv “Mojster domače (umetne) obrti” izdelovalcem, ki s svojim dolgoletnim in kvalitetnim delovanjem na področju domače (in umetne) obrti nadaljujejo ali bogato dediščino domače obrti ali prispevajo k novim oblikovalskim rešitvam in iskanjem. Delo žirije poteka po kriterijih, oblikovanih v pravilniku. “

ŠE DANES LEDARSTVO IN NIKDAR VEČ

Irena Velikonja navaja, da so se z ledarstvom na Gori zares še zadnjič ukvarjali leta 53/54. Eljo Bizjak – Zakalski je za časnik Gora podrobneje opisal, kako so to počeli leto poprej.

Bilo je pozimi leta 53, konec januarja ali v začetku februarja. Tista zima je bila kar huda. V kalu pod Hotelom, tedaj je bil še velik, se je naredilo tudi do pol metra ledu. Najprej smo napravili nekakšen načrt,

Eljo Bizjak (foto E. Pelicon)

potegnili smo črte oziroma mrežo v razdalji po 50 centimetrov. Potem smo se lotili žaganja. Imeli smo posebne žage z dvema ročajema na enem koncu, na drugem, tistem, ki je bil pod ledom in v vodi, ni bilo nič. Podobno enolistno žago (žagon) za žaganje hlodov ima Hieronim razstavljeno v muzejski sobi na Sinjem vrhu. Led smo torej žagali na kocke. Ko si odžagal še zadnjo stranico, je kocka seveda padla v vodo. Pobirali smo jih s posebej za to opravilo prirejenimi vilami. Imele so samo dva skrajna roglja, ki smo jih precej zavihali (na nek način so bile podobne tistim iz TV reklame!). Toda ni bilo enostavno potegniti kocke iz vode, saj je imela vsaka skoraj 50 kilogramov. Že za dva možaka z vilami na vsaki strani je bilo kar nekaj dela, saj je bilo treba paziti, da se ti ne zdrsne in bi lahko padel v vodo. Ledene kocke smo potem zadržali proti vlečnim sanem, ki so jih vlekli konji. Furmani so bili Ivan Pergar – Ernestov, Mirko Likar – Bratinc in Ivan Bizjak – Podškolarc. Led so vozili po snegu do Štemčeve ledenice. Na tla smo najprej položili listje, nato sneg, na sneg pa ledene kocke. In tako smo zidali naprej proti vrhu. Tudi vmes smo dajali sneg. Kocke smo zlagali približno 7 do 10 cm narazen, vmes pa nasipali sneg. Tako se led ni sprijel med sabo in ga je bilo poleti

lažje odnašati. Listje in smrekove veje so prišle v poštev na vrhu in pri straneh. Skladovnico smo namreč zasuli s snegom in jo nato obdali z listjem. Štemčeva ledenica (nekateri ji pravijo tudi ledenik) je imela dvojna vrata, približno pol metra razlike je bilo med njima. Tudi ta prostor smo zasuli s snegom in listjem. Poleti so prišli po led s kamioni in ga peljali v Trst. Ne vem, po koliko so ga plačevali in zakaj so ga rabili, vem pa, da so naše delo plačali. Kako? Ja, tudi led je šel skozi kmetijsko zadrugo, če se prav spomnim je bil takrat predsednik zadruga Viktor Likar.

DUŠAN BRATINA nadaljuje gorsko tradicijo

V Ajdovščini se na področju gradbeništva resda vse vrti okrog Primorja, vendar pa je še vedno dovolj prostora za manjša gradbena podjetja. Med njimi je **GOA**, gradbena operativa Ajdovščina, ki jo kot samostojni podjetnik vodi **Dušan Bratina** in s tem nadaljuje družinsko in sploh gorjansko tradicijo.

Mama Francka je Žnidarska z Otlice, Mirko je bil (umrl je med osamosvojitveno vojno, 2. julija 1991) Toniškav, prav tako z Otlice. Družina se je širila in selila po Gori, leta 1963 pa so se naselili v Šturjah, ko je bilo Dušanu pol leta. V hiši na Cebejevi ima tudi sedež firme, čeprav od poroke (začasno) živi na desnem bregu Hublja, torej v Ajdovščini.

Po jutru se res dan pozna - že od malega je rad brodil po blatu, zidal po pesku, skladal kamenčke, skratka, imel je že kot otrok veselje do gradbeništva. Tudi ko se danes ozira nazaj, bi morebiti izbral za poklic le še lesarstvo. Tudi oče Mirko je bil gradbenik, tako kot generacije Gorjanov pri Podjetju za urejenje hudournikov. Ves čas je bil zvest podjetju, kjer je še pred drugo svetovno vojno začel svojo pot in kot delovodja dočakal upokojitev. Delal je v Zasavju, v Logarski dolini, na Gorenjskem in še kje. V nedeljo zvečer je s potovalko v roki odhajal, v petek zvečer ali v soboto popoldne se je vračal. Včasih ga je vzel s seboj na gradbišča, kjer je mladi Dušan seveda vsrkaval zakonitosti težavnega zidarskega poklica.

Po končani srednji gradbeni šoli je Dušan sicer študiral 'organizacijo' v Kranju, vendar se mu je življenje usodno križalo z gradbeništvom. Pomagal je pri gradnji bratove hiše in to tako resno in uspešno, da so ga pri podjetju Keting prepričali v sodelovanje. Leta 1990 je postal obrtnik, se kasneje odločil za lastno pot, najprej sam, potem s tremi delavci, zdaj pa ima firma že 12 zaposlenih in še nekaj kooperantov.

Usposobljeni so za splošna gradbena dela, od izkopov, zidave, ometov, keramike do pleskanja in drugih finalnih del, tudi po sistemu ključ v roko. Delujejo po Ajdovščini in bližnji okolici, prevzemajo novogradnje, prizidke, adaptacije ali rekonstrukcije. Poseben izziv jim predstavlja obnova starih hiš, stavb s staro arhitekturno zasnovo, kjer prevladujejo kamen, opeka in les kot najbolj primerni materiali za stanovanjsko gradnjo.

»Na Goro se vračam pogosto – imam še veliko sorodnikov, seveda me privlači tudi pokrajina, mir, ne samo poleti, ko vse drvi na Goro, temveč tudi pozimi, v sneg. Najlepše spomine imam na zimske radosti ob nedeljah in zimskih počitnicah, pa na košnjo poleti, ko mi tudi pastirska 'služba' ni bila tuja,« pravi Dušan Bratina, ki se zadnje čase na Goro vrača najraje peš – po stezi skozi otlško luknjo.

Z Goro se zadnje čase povezuje tudi skozi svojo dejavnost - z društvom Gora se dogovarja o urejanju pomembnejših točk na sicer že odprti Poti po Dolu gor in dol.

Lepotico na Ustjah je zgradilo podjetje GOA (foto E.P.)

BRATINSKI KOŠUTNIK

elvica velikonja

Gentiana lutea L. subsp. *symphyandra* Murbeck [*G. symphyandra* (Murbeck) Fritsch]

Košutnik, rumeni svišč, encjan... so imena, ki spremljajo to rastlino. Encjan, po latinsko *Gentiana*, je tudi ime rodu, v katerega spada. Imenuje se po ilirskem kralju Genthiosu, ki je umrl leta 167 pred našim štetjem in je že poznal zdravilnost košutnikovih korenin. Leta 1772, devetnajst let po Linnéjevem imenovanju, je bil tako naveden tudi pri nas. Imenoval ga je Scopoli, ki ga je našel tudi med Otlico in Colom ter na Nanosu.

Znan je predvsem zaradi zdravilnih učinkov njegovih korenin. Včasih so jih v zbiralnicah zelišč odkupovali, na rastiščih pa se zevale globoke rane. Zadnja leta jih ne opazim več. No, to velja predvsem za Čaven in Malo goro. Erik (letos je končal osmi razred) mi je pravil, da ga na Parkljevcu še vedno kopljejo. Korenike košutnika vsebujejo grenčine, ki jih uporabljajo v medicini. Iz njih izdelujejo tudi grenke pijače, ki vzbujajo tek in blažijo želodčne težave. Na steklenici take pijače pa ne boste našli slike oziroma risbe rumenega košutnika, pač pa modre cvetove resda sorodnega Clusijevega svišča (*Gentiana clusii*). Zakaj, ne vem.

Čeprav spadata v isti rod, se košutnik vsaj na videz od njega precej razlikuje. To je postavna, tudi do meter in pol visoka rastlina, ki se ponosno dviga nad drugim rastjem gorskih travnikov in kamnitih pašnikov. Najdemo ga tudi na meliščih, včasih pa - npr. na Parkljevcu - tudi med grmovjem in v redkem gozdu. Če pa ga hočemo videti v vsej njegovi veličini, se odpravimo na Čaven in Malo goro. Opazujemo ga lahko že od spomladi. Iz korenike, debele kot roka, najprej poženejo listi.

foto Elvica Velikonja

Nato se kvišku dvigne debelo, votlo steblo.

Modrikastozeleni listi so spodaj pecljati, zgoraj sedeči. V drugi polovici julija pa v zalistju zgornjih listov zacvetijo zlatorumeni cvetovi in pozlatijo ves travnik. Tudi v avgustu, ko se na mestu cvetov pojavijo glavice s številnimi semeni, je še vedno lep.

Košutnik je zaščiten. Ko pa ga opazuješ dobiš občutek, da je on zaščitnik vseh rastlin, ki mu delajo družbo od pomladi do jeseni. Na Čavnu in Mali gori je to najprej gorski kosmatinec, nato so narcise, potem šmarnice, prstniki in volčini, pa celovenčni reličnik, košeničice, Jacquinov ranjak, tricvetni mleček, da ne pozabim na hladnikovko in leptotice lilije. In kasneje še kranjski grahovec, skalni glavinec, endemična Marchesettijeva zvončica, čudovito modri bodoglavec in še in še.

In nad vsemi - košutnik. Ne vem, zakaj mi je tako všeč. Ampak - če bi izbirali kralja rastlin, vem katera bi dobila moj glas.

foto Elvica Velikonja

ZGODBA O JELENU

stane bačar

(navadnem ali neolitskem?) – drugič

V lanskem letu so ajdovski jamarji ponovno raziskovali Medvedovo jamo. To je pravzaprav jamski sistem, v katerem sta vsaj dva navpična, no, skoraj navpična rova. V prvem rovu so že Italijani med obema vojnama odkrili okostje medveda in zato jamo poimenovali Medvedova.

Člani jamarskega društva Danilo Remškar iz Ajdovščine so jamski sistem raziskovali v prepričanju, da mora biti v rovu, jami, kaj več kot le en navpični rov. In res so v globini kakih 40 metrov odkrili skoraj vodoravni hodnik in na koncu tega še eno skoraj navpično brezno, ki so ga raziskali do globine skoraj 200 metrov. Zagotovo bodo jamo lahko podrobneje opisali jamarji sami.

Na dnu drugega jaška so jamarji odkrili okostje jelena. To je bilo pravzaprav presenetljivo, saj še sedaj ni povsem jasno, kako je lahko jelen 'prišel', padel, v ta del rova. Kakorkoli, jamarji so okostje izvlekli in ga

izročili domačinom. Ker so bile jelenove kosti na prvi pogled videti zelo stare, so se takoj pojavila ugibanja, če morda pa niso zares zelo zelo stare. Ker strokovnjakov za določanje starosti ni prav veliko, me je tedanji predsednik društva Gora Slavko Vidic zaprosil za pomoč. Obrnil sem se na dr. Rajka Pavlovca z Naravoslovno tehnične fakultete v Ljubljani, ki je sicer moj mentor pri fosilih. Priporočil me je dr. Vidi Pohar, ki je specialistka za določanje starosti okostji živali.

Jelen iz Medvedove jame (foto E. Pelicon)

Že 21. januarja sem škatlo s kostmi jelena izročil dr. Pavlovcu, ki je pošiljko predal naprej dr. Poharjevi. Pri njej sem se oglasil 15.

februarja, ko je že določila posamezne dele okostja. Žal ji tedaj nismo dostavili lobanje, kar nas še čaka, če hočemo izvedeti natančno starost jelena. Iz izsledkov dr. Poharjeve se še vedno ne da ugotoviti, ali gre za velikega samca 'sedanjega' jelena, ali pa gre morda res za neolitsko žival, katere starost se meri v tisočletjih. Profesorica je takole opisala posamezne kosti oziroma dele kosti:

1. Fragment paročka navadnega jelena (*cervus elaphus*).
2. Navadni jelen – desna nadlaktica, rahlo zasigana, proksimalni sklepni del rahlo poškodovan, večja od današnjega jelena, podobno velika kot pri neolitskem ali morda velikem samcu.
3. Navadni jelen – desna piščal (golenica) brez distalnega dela, zasigana, velik samec oz. morda neolitski.
4. Navadni jelen – mt. sin (metaterzus) metapodij (nartnica) zadnje leve noge, večji od današnjega jelena.
5. Kapitalen navadni jelen – leva stegenica, zasigana, velika.
6. Kompakta dolge kosti (fragment).
7. Desna lopatica (plečnica) velikega navadnega jelena.

Vsekakor bi bilo dobro, da bi dr. Poharjeva pregledala še lobanjo, saj bi ob tem morda dobila 'manjkajoče' podatke. Morebiti gre zares za NEOLITSKEGA JELENA! Lepo bi bilo! Okostje bi dobilo primeren in varen dom v koči na Rupi, rov oziroma brezno pa bi kazalo preimenovali v Jelenovo jamo.

Jelenovi 'zgodbi' na rob – vsepovsod nas presenečajo nove in lepe stvari, le opazovati, odkrivati in razumevati jih je treba. Naša naravna dediščina kaže mnoge obraze, pripoveduje nam o minulih časih in nas razveseljuje s podobami nekdanjega življenja.

Tudi to bi sodilo v Moža in čemeriko

I.

Laskar ni pogosto hodil v Ajdovščino. Če je že šel, je nesel s sabo naskrivama uplenjeno divjad in jo pri gvišnih ljudeh spravil v denar...

Zmanjkalo mu je patronov za puško in moral je v Deželo. S Pepetom Samcem - Borom iz Žapuž je bil dogovorjen, da mu jih prinese k Curku, v staro ajdovsko gostilno, ki je bila znana po pečenih golobih, a je danes žal ni več.

Laskar stopi v gostilno, Bor je bil že tam, s kvartinom pred sabo. Laskar prisede in tudi sam naroči kvartin; potle se menita o vremenu in pijeta. Patroni neopazno zamenjajo lastnika, Bor plača in se poslovli.

Laskar ostane sam in se spomni, da je lačen. »Marička,« pokliče kelnarco, »anga galuoba mi boš prniesla!« In mu ga je prinesla. Lepo zapečenega, toplega in dišečega... Laskar ga hitro obere - kaj pa bo to za lačnega Gorjana! in naroči še enega 'galuoba' in še en kvartin vina. Poje, popije in kakor da gre na stranišče. Marička je Laskarja poznala in ga je ustavila: »Stric Frence, prvo plačat, potle boste šel!« - »Ma ké še na stran na smem al ké! Bom že plaču, ké se tolk bojiš za tiste čentežme! No, pé prniesmi še an kvartin, se še scat me na

Laskarjeva domačija (foto Naško Križnar)

tiši več!« - »Ta prvo plačat, če ne bom poklicala karabinjerje!« Tako sta se še nekaj časa dajala, potle je Marička res poklicala karabinjerje. »Ta neče plačat!« jim pokaže na Laskarja. Laskar nedolžno gleda in modro molči. »Gremo k sodniku!« odločijo karabinjerji. Zdaj se Laskar oglasi: »Kam bom huodju tak, zamazan jn strgan! Ké si bo gasput sodnik pé mislju uod mene!« Marička ga pogleda, zavzdihne in mu posodi skoraj novo jopo brata Gusteljna. In grejo. Čez Plac, mimo Pivke v Godnevo, kjer je imel sodnik svoje prostore.

»Kaj bo dobrega?« jih povpraša sodnik, ko Laskar in Marička povesta svoji imeni. »Gospod so-so-dnik,« je začela jecljat Marička, ki ji je pred visoko osebo postalo nerodno, »Frence je naročil ga-ga-ga-loba...« - »Koliko golobov, pravite, da je naročil?« vpraša sodnik, ki je bil Laskarjev prijatelj, zmedeno Maričko. - »Najprej enega ga-ga-loba, potle še enega ga-ga-loba...« Zdaj se vmeša še Laskar in reče sodniku: »Gasput sodnik, ta žienska je zmešena! Če b' jo prašu, čava je ta juopa,

b' riekla, de je njina!« - »Sej tudi je!« zakriči Marička, ki od jeze ni nič več jecljala. Laskar pa prav mirno proti sodniku: »Se sm rieku, dé né pr ta pravi...«

Zaslišanje je bilo kmalu končano in sodnik je Laskarja oprostil. Pa še skoraj nov suknjič mu je ostal, Frencetu...

II.

Laskarjevi sinovi so se pod italijansko okupacijo znašli in so kontrobandti čez mejo v Jugoslavijo in nazaj. Tako so tudi precej zaslužili in se nosili, kot se reče.

Ne vem kateri, Cene, Drec ali Frence, da se je ustavil v gostilni pri Gašperju v Ajdovščini. Elegantno oblečen je kot gospod uglajeno sedel k mizi in naročil golaž ter pol litra. To je z užitkom pospravil, nato pa naročil še cigaro - viržinko, jo povohal, počasi prižgal in poznavalsko pokimal. Gostilničarja je začel imenitni gost zanimati in je prisedel. Zapletla sta se v pogovor in Laskarjev ga je vprašal: »Kaj pri vas napravite z gostom, ki ne plača naročenega?« - »V rit ga sunemo!« mu prostodušno odgovori gostilničar, ki ni posumil, kam pes taco moli. Takrat Laskarjev vstane, napne proti gostilničarju tazadnjo in reče: »Potem pa kar! Tudi jaz nimam s čim plačat!« Gostilničarju se je posvetilo: »Da nisi ti Laskarjev z Dola?« - »Seveda sem!« odgovori vprašani. »Če je tako,« reče veselo Gašper, »ga bova pa še pol litra! Prav vesel sem, da jabolko ni padlo daleč od drevesa!«

Po zapisu Leonarda Kovača iz Kaluš, Lokavec, priredil F. Č.

III.

Na gozdarski šoli v Idriji je bil Viktor Polanc (Podjapnški) vprašan pri uri slovenščine. Toda profesor Flander ni bil preveč zadovoljen z odgovorom: »Ja, Polanc, škriplje, škriplje,« je dejal profesor. Viktor pa: »Ma pr' Žontati pé tjud škripalu né!« (Žonta je bil vprašan pred njim!)

IV.

Gorjan se je po opravih mudil v Trebuši. Hodomušni domačini hočejo vedeti, zakaj Gorjani skoraj pred vsako besedo rečejo pé. Gorjanu je nekoliko nerodno, zato reče: »Ma pr' naši hiši pé na pravmo pé, ma pr' drugih hišah pé res praujo pé!«

V.

Dolgo je že tega, ko so Gorjani, zlasti pa Gorjanke, staro in mlado, nabirali maline v Tisovcu, pa tudi drugod po Idrijskem in Trnovskem gozdu.

Nekega dne se večji skupini Gorjank na svoji 'službeni' poti približa mlad ferštner (gozdar). Jezik je vrtel kot namazan in se smukal zdaj okrog ene, zdaj okrog druge in kot mimogrede katero potipal. Pa je bilo najbolj krepostni kmalu dovolj: »Ma pé ké ste postauleni za smreke varvat, al za babe rjukat jn cjukat!?«

Iz spomina zbral Franc Čibej, Dolenjske Toplice

PESEM O GORI

Na Goro sem hodil, tam sem doma.
Pozimi sem hodil, je bilo dosti snega...
Zameti visoki – za dva moža!

Jeseni je bila sama megla in bil sem doma.
Zdaj sem star in na Goro ne hodim več.
Gor je ostal spomin in del mojega srca...

Po Rebri sem hodil – burja mrzla...
Pri kapelici pod vrhom me je vrgla ob tla.
Čez rob po vseh štirih – da sem le doma!

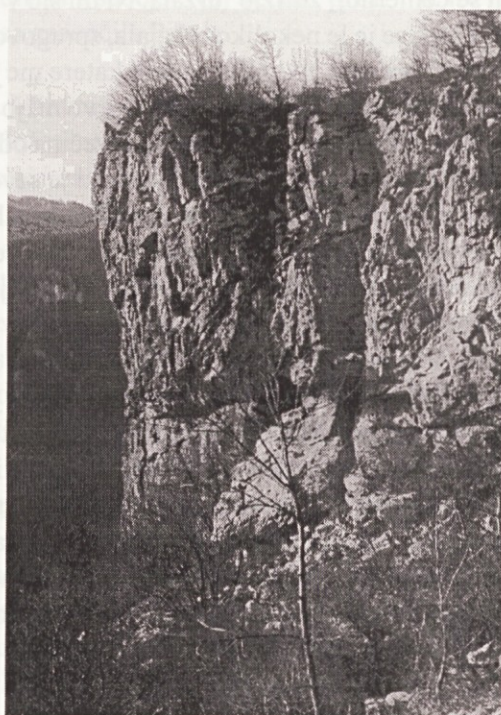
*Leopold Bolčina – Zahribarski
(Napisano v Novi Gorici, aprila 1999)*

Slamnato streho je burja rahljala,
da je komaj obstala.
Da je krov ostal, smo na streho rante naslonili,
slamo z vodo polili.

Spomladi so zvončki iz snega pririli, veselo zvonili!
Vijolice so cvele, buke zelenele –
Gora je kot nevesta bila...

Molkov hrib je bil poln žveniklnov,
Rumeno so cveteli in prijetno dehteli.
Danes tam rastejo bori,
žvenikelni pod njimi so umrli...

Poleti v Rebri so škržati cvrčali.
Kuščarji so se po skalah greli,
modrasi boso nogo iskali...

IPAVCI O GORJANIH

Ana Žgavec

Z veseljem prebiram časopis o 'Gori, Gorjankah in Gorjanih'. V okviru Univerze za tretje življenjsko obdobje društva 'Most' Ajdovščina sem se udeležila v Lavričevi knjižnici predstavitve Društva Gora, z zanimanjem pa sem poslušala tudi predstavitev prelepih knjig Franca Černigoja. Ne vem zakaj, ampak zbudle so me besede, češ 'Vipavci ne marajo Gorjanov'! Najbrž to izvira iz življenjskih izkušenj prebivalcev z Gore, toda težko mi je pri srcu, če mislijo, da so vsi Ajdovci takšni. V mojem imenu, in še koga drugega, bi rada pojasnila, da ni res tako.

Odkar sem na svetu, sem povezana z Goro in njenimi ljudmi. Pri nas doma so si kljuko podajali, bi rekli včasih, cel dan. Nona je bila šivilja in marsikatero dekle se je pri njej učilo te obrti. Mama jih je učila še 'štikanja na mašino'. Še sedaj imamo stike. Marsikatero dekle je odšlo služiti v Italijo, si tam ustvarilo dom, vendar ni pozabilo na našo hišo. Hrane resda nismo imeli v izobilju, kanec kave pa se je vendarle vedno našel za vsakogar, ki je stopil v hišo. Kava je bila tedaj dragocenost, saj je nona vsakič sproti prepražila na štedilniku natančno po sedem zrn, jih nato zmlela in že je zadišalo po hiši 'po ta pravem

kofjeti'. Tudi krožnik mineštre se je prilegel utrujenim ljudem. Legendarna Šuštarca je bila pri nas prav vsak dan in nikoli ni šla prej iz hiše, če ni zvrnila 'štamprla šnopca'.

Ko se je bližal kateri od cerkvenih praznikov, sva z mamom preživeli na Gori po štirinajst dni. Sobo sva imeli pri Bevknihi v Kitajski, mama pa je hodila po hišah šivat. Delala je vse, od 'plajškov', nočnih srajc, do birmanskih in celo poročnih oblačil. Krila in hlače je največkrat predelovala iz starih oblek. Plačilo je bilo skromno, ponavadi v naturalni obliki, štručka masla, maline... Marsikomu je kaj podarila ali zašila brez plačila, z besedami: "Bo že Bog povrnil!"

Spominjam se, da sem prvič videla čebele prav pri Bevknihi. Tekla sem v hišo in vpila: "Mama, mama, kako velike muhe imajo na Gori, pa še vsaka leti v svojo škatlo!" Tudi med sem prvič poiskovala pri Bevknihi. Imeli so pastirico, ki je prišla zgodaj in gnala živino na pašo. Tako rada bi postala njena prijateljica, toda iz 'pančeta' ni bilo nobene besede. Na vse načine sem jo skušala razvedriti, toda ona je čepela pri kakšni skali in se čemerno, 'zmrzlo' držala. Ni mi šlo v glavo, da je lahko tako zamorjena. Zadnje dni, ki sem jih prebila na Gori, se je le nekoliko odtajala, spregovorila kakšno besedo ali poskočila kot ostali otroci. To je bila prva oseba v mojem življenju, zaradi katere me je zbolelo srce, ker je bila vedno tako žalostna.

Leta so minevala in prišla sem v prvo nižjo gimnazijo. V dijaškem domu je bilo precej učencev z Gore. Bili so precej samozavestni, pridni, in večina od njih odličnjaki. Z večino sem se tudi spoprijateljila in sošolke so prišle k nam tudi na obisk. Mama, ki je seveda poznala njihove starše, jih je lepo sprejela in pogostila. Tudi ko smo šle v srednje šole, smo si dopisovale in stike še zdaj gojimo naprej.

Oče je bil frizer in nekaj deklet z Gore se je poklica izučilo pri njem. Tople vode v salonu ni bilo in zato so vaje za umivanje las sproti hodile ponjo z velikimi vrči k nam domov. Mama jim je redno primaknila kakšen priboljšek. Spomnim se, da so prav vsem šle najbolj v slast palačinke.

Naši prvi sosede so tudi Gorjani in z njimi živimo v lepem sožitju, odkar so se priselili z Gore. Pokojna teta Rozalka je imela šest otrok in z možem sta jih težko preživljala. Toda redno me je posadila k mizi, na kateri je bila lončena skleda s koščki mrzle polente, posute z žlico sladkorja. To je bila zelo dobra jed. Mama je teti Rozalki dobroto vračala v kakšni drugi obliki.

Ko sem bila že poročena, me je začel zanimati izvor mojega rodu. Nona (dočakala je 95 let) mi je po pripovedovanju njene stare mame dejala, da izhajamo en del s Planine, drugi pa z Gore (menda se je eden od prednikov pisal Kožuh, toda tega je že davno). Tako, vidite, morda pa je res tudi v meni nekaj gorjanske krvi, da imam rada Goro in nje prebivalce še danes - najbrž pa še marsikdo od 'Ipravcev'!

Ana Žgavec - Kobalova iz Ajdovščine

MOJ OČE IN PIHALA

roman kovač

Sem najmlajši v družini Malnarčnih otrok. Zato ne poznam značaja mojega očeta, ko je bil še mlajši. V mojem spominu je bil umirjen, preudaren možak. Hotel je, da vsak opravi delo, ki mu je bilo dodeljeno. Če ga nisem ubogal, mi je dejal: "Boš že videl, ko te bodo druga vrata po riti tolkla."

Nekega dne, konec avgusta ali v začetku septembra je moralo biti, me je oče vprašal: "Roman, pojdeš z mano po junca, ki se pase na Avški gmajni?" Leto 1953 je bilo sušno leto in predvidevalo se je, da bo zmanjkalo krme. Oče in starejši brat sta se zato odločila, da ženeta eno živinče na pašo na Avško gmajno. Odločila sta se za junca, da se bo tam gori utrdil in 'de bo na jesen peljal uz'! "Avška gmajna?" sem se začudil. "Kje je to?" Borov gozdiček Izrca, zaselek Kuši, cerkev in v daljavi Ajdovščina, to je bil moj svet. O Avški gmajni se mi ni niti sanjalo. Imel sem samo sedem let in obzorje se mi je le počasi širilo iz moje vasi. Ko je v mojih očeh zaznal neodločnost, mi je pojasnil, da bova šla počasi navkreber v smeri Čavna. Zaupal sem očetu in že s kančkom samozavesti privolil na pohod. Mama je pripravila pletenko vina in fige za pastirja, za naju dva pa zagozdo 'turšnega' kruha. Prvih 500 metrov sem bil jaz za vodnika, toda kaj hitro mi je steza postala neznana in sem to odgovornost prepustil očetu. Šla sva skozi Izrco, čez Kovačevše, mimo sv. Urbana, čez stomaške 'tale' in prišla v podnožje Slanega blata, kjer sva zavila v levo in se povzpela na Kojnerijo. Oče je tam poiskal stezo, ki je vodila na Malo goro. Steza je bila nekaj časa skoraj položna, polagoma pa se je pričela vzpenjati. Srce mi je močnejše utripalo, z dlanjo sem si otiral potne kaplje z obraza. Obute sem imel sandale, noge pa so se mi vse bolj potile in začelo mi je drseti v njih. Sezul sem sandale, jih zapel skupaj in jih zavihtel na ramo ter jo bos mahnil za očetom. Nekje sredi rebri se je oče ustavil in usmeril pogled vame. Mojo pozornost pa je pritegnil gibajoč grm ruja, ki se je majal, kakor da hoče pobegniti, pa ne more. "Kaj čakaš! Pohiti, pozna bova!" je dejal oče. Zbral sem pogum in zakorakal proti očetu. Toda groza! Po golih razgretih nogah me je ošinil hladen piš. Zakričal sem in v trenutku sem bil v očetovem naročju. "No, nič se ne boj, saj to so samo Pihala!" "Pihala?" sem dahnil široko razprtih oči in trepetajočega telesa. "Da, da, poleti, ko je vroče, iz luknje tukaj vedno piha," mi je pojasnil in nadaljeval navkreber. Pot mi je postajala vse bolj strma, verjetno od presenečenja, ki sem ga pravkar doživel. V ušesih so mi odmevale očetove besede: "Pihala!" Kaj vendar piha, sem se vprašal. Mačka piha, toda samo kadar je jezna. Pa tudi takrat se nič ne čuti na nogah, ampak se samo sliši.

Burja piha, toda tedaj maje vse drevje in tudi dim z dimnikov odnaša s seboj. "Kaj vendar piha?" se mi je neprestano motalo po glavi. Pot navkreber in pogled na okolico so zasenčila Pihala.

Sonce je bilo še nad obzorjem, ko sva prispela na Avško gmajno. Narava je bila vse bolj sveža in vlažna kot v dolini. Ob bregu je bila na pol podrta koliba, pokrita z rjavečo pločevino in priprtimi poševnimi vrati. Pred kolibo je bila večja mlaka. Oče mi je pojasnil, da je to kal in služi za napajanje živine. Tukaj namreč ni studencev in potokov, tu je samo voda, ki ostane po dežju. V kalu ostane zato, ker je na dnu steptana ilovica. Oče je nato ponesel dlani k ustom in zaklical: "Hoj, hoj!" Nihče se ni oglasil, zato je oče sedel na trato pred kolibo, jaz pa sem se kratkočasil s spuščanjem bukovih vejic po kalu. Preden se je prikazal pastir, sem imel v kalu ladjevje, da bi bila še angleška kraljica ponosna nanj. Izza obronka se je vendarle prikazala čreda govedi. Za čredo je stopal pastir, s palico v roki. Navdajal me je s trohico strahu. Postave je bil kot oče, toda bolj suh in neobrit, tudi klobuk je imel bolj poševno na glavi.* Pognal je živino v ogrado, ki je bila narejena iz smrekovih sušic. Ko je zaprl leso, je stopil k očetu in rekel: "Jej, jej Lovrče, kolku dougu cajta jst tjebe nejsem vidu!" Oče pa: "Ja, ja Frence, bo kmali tri mejsce." Pastir nato odpre poševna vrata kolibe in pokaže se kaj žalostna notranjost. Sredi kolibe dva kamna, ki služita za ognjišče, ob steni neke vrste pograd s starimi odejami, nad tem deska, ki naj bi služila kot polica. Pastir je vzel s te police glinasto skodelico, oče pa mu je vanjo natočil vino iz pletenke. Ker je bila skodelica samo ena, sta si nazdravila izmenično. Govorila sta o tem in onem, na koncu pa seveda o pašnini, koliko pač stane oskrba junca. Sonce je medtem že zašlo za vrhove dreves, zato je oče nadel juncu povodec, jaz pa sem z manjšo palico poganjal. Hitro se je mračilo in ko sva prišla do Pihal, je bilo temno kot v rogu. Oče je kar nekajkrat zgrešil stezo in smo se morali vračati.

Moje noge v sandalih so bile obtolčene od kamenja in razprskane od robide, ki je bila ob stezi. Ponos priganjača mi je splahnel in začel sem se cmeriti. Oče me je tolažil, kar pa ni veliko zaleglo. Kakšnih sto metrov nad našo hišo, na Ločenih, je oče zagledal luč v oknu mamine sobe. Da bi najavil prihod in meni dvignil moralo, je zavriskal.

Oče je privezal junca v štali, jaz pa sem odšel v kuhinjo. Mama je prišla iz sobe in pogrela polento in zabelo. Pogladi me je po laseh in me vprašala, kako je bilo. V glasu in očeh ji je odsevala skrb. Ko je prišel v kuhinjo oče, je dobil, vsaj zame, nerazumljiv sprejem: "Ne samo da prideš z otrokom tako kasno domov, še pijan si, saj si vriskal!" Oče se je opravičil za pozno uro prihoda, nato smo se usedli k mizi, pokrižali, zmolili očenaš, pojedli in se spravili spat. Kljub utrujenosti mi dramatičnost dogodivščine še nekaj časa ni pustila zaspiti.

Svoje starše sem imela za nezmotljive, toda to noč se mi je prikradel dvom. Vedel sem, da oče ni bil pijan, kot ga je mama obsodila. Bojazen in skrb izvabita iz človeka sume in besede, ki jih drugače ne bi izgovoril.

*Pastir Franc je bil sin legendarnega raubšica z Dola - Laskarja.

MALINE

aldo černigoj

Rekel je, naj ga zbudi jo nmal belj zgudi; da bi bil že napravljen, ko bo pršla mimo Lenka z Rupe. Ne bi tel, da bi ga ščakavala. Pa so ga, zgleda, pistili spat. Zdaj bo pa kasen! Zmerom zamuja! Tudi dol v Ajdušni, v Tekstilni, je blo dostkrat tako.

To noč je slabo spal. Tudi že obledela pasja noga na zidu ob zglavju, petoroga zvezda, narjana z enim samim potegljajem, mu ni pomagala. Tudi če je, so pravli, že prejšnjim iz njegove rodovine odganjala moro. Tlačlo je; kot bi peštalo po prsih! Zvečer so spet neki govorili o tovarni; a je blo že zmenjeno, da ne bo šel več kedl; da bo ostal doma. Tudi zato je blo ponoči tako.

A ne samo zastran tega. Včeri je bil v meji tašen dež, da so bli do zadnje nitke mokri. In ga je pole zvečer ob ognjišu stresal mraz. Uob tem cajtu te zjiebe! Janko! De tišiš pró sam u uagn!

In je blo tudi ponoči prav čudno. Zeblo ga je, da se je ves tresel. Tudi če je navlekel nase jopo in še druge štrace. A ni neč zdalo. Še dobro, da je Jože tako trdno spal in ga ni slišal. Mirko pa ga je enkrat vprašal, Ké ti je, Janko? - Tako, da je kumi prot jutru nmal zadremal. Náraj ga niso zbidi li tudi zavoljo tega, ker je Mirko povedal, kako je blo ž njim ponoči; in še kdove kaj jim je natrobil. Pa so tadi šli v mejo brez njega! Pistili so ga doma; ko da je še otrok! Lenčka bo zastopla, kako je, in bo náraj rekla, Né navajen tašnga vremjiena; sm jst djela, de mu posuodim juopo, da se uogrne! - Anka Šlogarska bo pa samo šobila ustne in pogledavala nekam gor, proč; in ne bo djela neč. Saj ga zmerom gleda tako, ko da ga prav ne vidi.

Kaj pa, če nemara še niso šli? In zdaj samo tako potiho hodjo po kuhnji? Ne, ne bo to! Zakaj zuni je že prav svetlo. In so vršički macesnov nad hišo že nmal ozarjeni; ne, že prav kot zlati od sonca. In ko da prvibot vidi grič pred hišo, ki se strmo vzdigava prek strehe. In breste in trše in smreke, ki se pnejo z obronka prav gor visoko. Ne piha premočen veter; a zadost, da razgrinja trdo, kot že nmal trudno perje tršev; da kaže znotranjo, belj svetlo stran in se beli v jutranji svetlobi. Ko da mu je vsa ta podoba prav unajna. Ni je imel pred očmi že dost let. Sevede, tako kasno zjutru! Zmerom se je šlo od hiše še skor po temi.

Kje so že Lenčka, Anka in Mirko? Náraj so že na drugi strani Čavna, prav ob znožju Kuclja. Ne, tako kasno pa še ni. Nemara pa so že na vrh Beverce in se bojo prav zdaj nmal oddahnili? Zakaj tam se zmerom počiva. Sede se na drugo stran grebena, pod obronek; da piha prek tebe. In imaš ko na dlani celo Deželo in celo Goro. In vse hiše in ceste in reke; vse mičkano ko igračka! In ko prek Doline sem znad Nanosa obsijava sonce, se reke in potoki blesketajo, kot bi bli iz samga živga srebra.

Tudi včeri so se ustavli na vrh Beverce. Mirko belj proč; kot nmal skrit v plitki jački; Lenka, Anka in on pa na zavetrni strani pod veliko skalo. In se je spet pokazalo, da ga Anka najnkr ni pogledala. Ni je videl zdaj

privibot; a ko da jo je. Gledi: bel mehna, bel okrogla, prav polhna, ko jedrce; a prav neč zavaljena. Doma je iz bel bajtarske hiše. A se nosi kot nmal visoko.

Prav tako je blo tudi zjutru po poti gor do vrh Čavna. Že ko je dol Zagričem stopla k njim in je s svojim zvončkljajočim, Duobru jutru! prav posvetla v še nmal dremaven dan, ko da to ni veljalo tudi njemu. In je še naneslo tako, da je moral hodit prav za njo; zakaj Mirko je ostal delč zadi. Pa ga vseglj, ko da ni prav vidla: se ni nkol obrnila nazaj; ali pa, ko da je gledala prek njega.

Kaj naj vstane in gre za njimi? Mogoče bi jih še dotekel? Pa tudi to bi blo čudno! In še zmerom ga nmal stresa. Če samo dene roko spod dekne, je, kot bi jo del v led.

Maline! Nabirali so jih vsako leto in jih prodajali v gostilne in hotele dol v Ajdušni. Tudi on jih je bral, ko je bil še mičkan, a pole ne več. Zakaj to delo je pa le bel za ženske in otroke! Kako da ga mama Barbka sili v to! In je, njega in Mirkota, zvečer se je izdala, prav nmal priporočila Lenčki z Rupe. Kot ančiš, Pogledi, no, nmal na naša dva; Janko né navajen brat malin! - Lenčka pa je bla, se je vidlo, prav zadovoljna, da se je obrnila najno. In Barbka ne bi mogla zbrat boljše. Zakaj Lenka je vedla tudi za najmanjšo fliko meje in je znala brat maline ko obena daleč okoli.

Tolko je blo vsega včeri! In vse teve podobe zdaj tako živo pred njim!

Že ko so se spuščali z vrh Modrasuca dol prot znožju Kuclja, je Lenčka očito prav dobro vedla, kje bojo maline. Tudi če se je tu in tam na strmadni kaj ustavlja. Pa je hitro vidla, da tam še ne bi blo pravo; je že neki, a ne zadosti za vse štiri. Peljala jih bo tadi prav dol v strugo, ob znožje hriba. Ve za nekaj frat, ki so prav na skritem. Lani je blo v njih malinčuje še mlado, od enga leta, pa bi letos moglo rodit. In v zadnjem tednu, odkar so drugi nabirali bolj blizu doma, v Cingalci ali na Ogencah, so tu gotovo spet nmal sezrejale. On, Janko, je pogledaval; Ké na bomo še začijeli? - Anka je pa, malo smehljajoč se, kar šla za njo, ančiš, Lenčka že ve, ké dela!

Ko so se bli ustavili prav zdol v strugi, je Lenka kar dala brentač s hrbta in si ročno opasala pred naročerjem velik lonc, ki bo vajnga brala. Pa ne, da je tu tista frata, ki je pravla o njej! A ona je v tistem že djela: Toguór bi blu. Se na zglijeda bugveke, ma je frata; neso sami šibjeli in koprive, ku se vidi. Tud drugi mislnjo taku, zatu grjijejo kar mimu. Ti, Janko, če bi šó tolelé guor! tam, viš, leži trhljena smreka; je najnkr ne vidt, ma uokul bi moglu bet kajti malin! Kí je Mirko? tjud njemu bi pokazala, kí bi blu neki. Uan je zmerm bel sam zase. Je že šó spet kam po suoje! Pé na bo kam zašó, nje!

Lenčka! Strnička! Kot da jo je zadnja leta nmal zgubil z misli; jo prav pozabil. Vse od tiste pašnje dol na Platnih. Kdaj že je blo to! In mora spravljat zdaj ukop mrve, ki jih je ulovil iz pomenjavanj v kuhnji. Mama Barbka jo ima najrajši od vse žlahte in večkrat kaj reče o njej: Kašno leto je služla pri enih dol v Ajdušni; zakaj pri Ruparskih je res bel buštvu. Pa da ni več tla. Kaj nemara gleda nmal za Vinkotom Lešuskim, a je on prevč ne obdira?

Lenka, ki dans prav posebno skrbi za jingna! A se mu to ne dopade; saj ni več otrok!

Sevede je bil v začetku prav neroden. Ni si znal opasat lonca za nabiranje. Lonc pa moraš imet spredi, da lahko bereš z obema rokami. Če bi mu pomagala? je bolj tako, kot da zastran drugih rči, hodila Lenka okol njega. Kot ančiš, Gledi, ta luonc je res pró naruodn; se bi si ga še jst na znala nadet sama! Barbka bi ti pé že lohku dala ké bel spronskiga!

In je pole hitro videl, da je imela Lenka prav zastran frate. Zakaj okol že napol trhlene smreke je blo vse rdeče malin! A prav kmalu je bla Lenčka že spet pri njem; se ustopila pred malinčuje in se tudi obrnila tako, da jo je prav dobro videl. Ko je djela, Teve so pe tašne, de jih pro muorm utrgat! - je že vedel, da bi mu rada pokazala, kako se bere maline. In jo je lahko samo gledal: kako nalahceno odgrne perje; ga nmal privzdigne, da vidi od zdoli! kako podvižejo njeni prsti tam okol jagod; kot bi jih božcala; pa so v hipu v njeni dlani! in jih pole stresa v lonc spredi v firtihu. Vse tako, kot da je eno z malinčujem!

A njemu je blo to vseglj že nmal sitno. Ne bi tudi rad, da bi to vidla Anka... Ja, kje je Anka? Kaj se bo Lenčka pobrigala tudi zanjo? Pa je v tistem že slišal Lenčkin, Ké je tam ké, Anka? to bi kar blu; če čiš, prid sm! - In Ankin, Je, je! pró u rjidi je! - Le Mirkota ni poklicala. A je gotovo vedla, kje je in ga je zato pistila pri miru. Pa ga je blo v tistem tudi že slišat tam na drugi strani goše; ko so mu pokale suhe vejce pod nogami. Ni lahko brat malin, ko je še vse mokro od rose ali od dežja. Da si v hipu ves moker po nogah in te pole hlačnice mrazijo. Ob tašnem ti tudi prsti ratajo vedle trdi; da prevč stiskaš maline ali pa ti padajo iz rok. K

sreči pa ni deralo dolgo, da se je med trši, gor vrh Modrasuca, zablesketalo sonce; se prav iskrilo in migetalo skoz perje tršev; in se naglo, da si to lahko skor videl, vzdigavalo nad vijugavo črto hriba. In kot da je v hipu že manj zeblo. Čeprav dol v strugo še ne bo tako kmalu pogrelo in osušilo malinčuja.

Maline v njegovem loncu pa so se le počasi vzdigavale. Nmal tudi zavoljo tega, ker si v začetku ni mogel kaj, da jih ne bi durh naprej pokušaval. Kakšne so ti ble! Še posebno duh: kot po perju tršev, po zemlji v popoldanskem soncu, po rdeče vijolčastih čiklaminih! kako bi djel! A ko začneš jest, ne morš genet. Saj ne da bi bil smogolten, a ena vleče drugo. Posebno se ne morš ubrant tistih, ki so že nmal črnkaste od zrelosti; ki so tako napete, da jih že ob najmanjšem dotiku raniš; ki kot na belih cizkih še kúvide visijo gor. Nazadnje pa le uvidiš, da je treba genet! Zakaj drgači boš zmerom belj žejen in zastran tega tudi ne boš prav neč manj lačen. No, pa je le bil nabral polhn lonc; a kumi. Ne prav vrhan; do podkredne. Kjir se pró lohk namjiri, da usje ukop razstrjiesesh - je djela Lenka. In ko jih je usul v brentač, se je pocedil na dnu drobcen curk prav temno rdečega soka. Malinuc! Tudi ta, prav tako kot duh od malin: prav neki od teve meje! Pokušaval ga je vsako leto, ko je brala maline mama Barbka in so ga zvečer nmal odtočili.

A kdaj bo podkredno v brentaču! Kot da so mu prsti nmal opešali; so bli prav leni, kot nmal leseni; in vsi mrzli; in ga niso več ubogali. Neč ni zdalo, če je sonce svetlo že s srede neba. To pak ni blo samo zastran mraza!?

A blo je tudi drugo, da mu delo ni šlo prav od rok. Še narbolj to! Da je ves cajt lovil na uho samo glasove od Anke. Kako zvonek glas je imela! tudi če kot nmal skoz nos. Kot neki prav gostga in vlačnga; a stopotjo strašansko mehkga, mehkga! Še posebno, ko je zapojela. Ko je kar neki botov poprijela kašno vižo in nanaglama, kot bi prerezala, spet genela. In je ob tem v njem kot neki pograblo, prav potegnlo kot po enem znanem in strašansko lepem! A kumi je dobro prijelo, že se je spet pretrgalo! Škoda! Če bi ji lahko djel, Zaké na zapuoješ do kuonca! - A ni nkol pršla blizu njega! Kot da se ga je izogibala.

Pa so le bli za hip tudi vsi ukop. Ko je bla Anka zadela v malinčuju ob gnezdo mišk in je zavriščala, Joj joj! kot bi se ustrašla. Pa ji je Lenčka pokazala, kako srčkane žvalce so to. Gledi, kaku so mjehke! - je potegnla z eno po lici. Tudi Mirko je zdaj prav pritekel zraven: Nje razkuopat gnezda! - In jih je vse lepo spravil nazaj noter, pogladil gnezdece in poglihal malinčuje; da bi starka kaj ne vidla in ne bi nemara mlade zapistila.

Lenčka pa je gotovo ves cajt misla, kako gre njemu, Jankotu, branje malin od rok. Zakaj tako, bolj okoli, je pršla spet blizu. In je vidla, da je v brentaču kumi pokrito dno; in da je v steklenki le še prav nmal zoca. Če ješ maline, te žeja; gotovo. Tudi tega zjutru ni zadost razločno djela. Okol te trhlene smreke je že vse pobrano. Pa so še tašne frate: togr, višje. In bi se pomaknili nmal gor. Zakaj imela je tudi v mislih, da bi brali od zdoli naguor; tako, da bi bli zvečer na vrh Modrasuca. Vse je, se je vidlo, lepo premislila. A zdaj je cajt, da kaj pojejo. Zakaj sonce je že visoko. Anka, Mirko! Bi nmal sjedli togr pod uonole skalo!

In kolko je kdo nabral: Lenčka že skor polovico brentača! Tudi Anka še kar, a še od daleč ne tolk. On, Janko, dost manj ko oni dve. Mirko pa ni prnesel brentača sem. Samo po svojo južno je pršel. Mama Barbka je pač bla zavila pogačo in kuhan špeh za oba ukop in dala vse v njegov, Jankotov, brentač.

Zdaj se je tudi vidlo, da je imel on, Janko, vse rdeče roke. Ker je zastran trdih prstov preveč stiskal maline in jih je tako zmastil. Prav tam zraven je rasla rdeča bazga. Z njo si zdrgneš roke in ti nese vse dol. A to kumi zvečer, Zaké bazgave jagode so tjud nmal strpijene - je djela Lenka.

To sevede ni bla prava južna; bel mala južna; vse bel na hitro. Zakaj tudi cajta je škoda. Pa najnkr trudni niso bli navemkolk. Boljše bo, da končajo zvečer nmal prej; zakaj takrat te že vse boli in si ves uvit; prav kot bi delal v šlogu. Malinčuje je blo zdaj že skor suho in tudi hlače in kitle so se že precn osušile. Vseglh pa si, ko se je sem uprlo sonce, lahko videl, kako se od njih kadi. Nkol si ne bi mislil, da takole popoldne v meji sonce

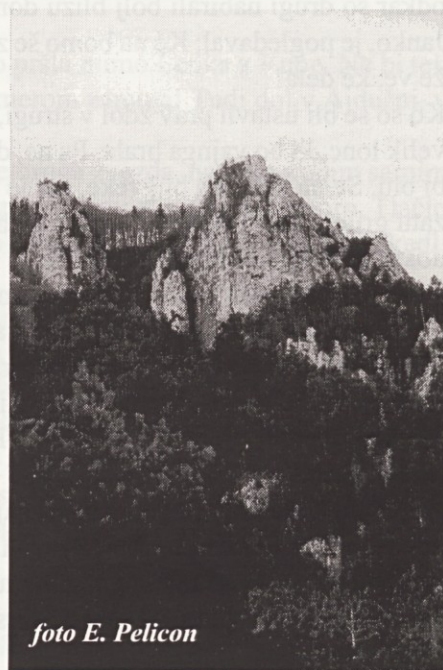

foto E. Pelicon

tako pogreje! Sevede! ker ti sveti sem v strmadno skor naglih na glavo; čeprav sije v tem cajtu, ko se nagiba že bel v jesen, postrani, že znad Krasa.

Lenčka je vedla, da bojo tudi žejni. Zakaj, kako frdamano ti v meji prtisne žeja! Posebno najnga, Jankota, je misnla. Ona nkol ne vzame dost zoca s sabo. Zakaj bel ko piješ, bel si žejn. Sevede ne smeš jest malin. Rajši si zvečer privošiš nmal malinuca. No, dalo se bo odpomoči. Zakaj vedla je za škavnce na vrh velikih školov, kjer se ob dežju nabere voda. Že res, da se v njih fozajo tudi tiči! A če si zadost žejn, ne gledaš na to. Janko še ne ve, kako se mora delat s pijačo. Se bo že še navadil!

A náraj dans tudi z žejo ne bo sile. Zakaj kot se vidi, se bo oblačilo. Tudi ta pripeka kaže na to. Če prevč žge, neki ni prav. Tudi gozdne miške švrkajo okoli bel kot ponavadi. In tudi ko kebri mičkani kraljiči frkajo z vejce na vejco, kot bi jim ne blo nkjer prav.

Hmal pa so lahko tudi prav vidli, da ne bo vremena. Zakaj deleč dol nad Furlanskim nižavjem se je prav mračilo. In pole vse bel blizu. Širilo se je čez in čez in hmal prekrilo tudi nebo nad Čavnom. Prve kaplje so ble redke, a debele ko grah. Čutli so jih, kako tolčejo po perju tršev in malinčuja; vse bel blizu in vse bel na glas. Ko se je prvi zamah, ki je udaril hitro prek njih, zgubil gor med jelcami, so že misnli, da se bo pregnalo; da bo šlo čez. A je vedle za tem potegnlo na novo. In je zdaj udarjalo zandrugama. Uuu! - saj Anko prav zapeče, ko kapljí skoz tenko jopco na vse razgrete rame! In se je že stisnla pod veliko razvejano smreko, kjer je blo vse lepo suho. Pa drugi naglo za njo. In smreka je bla res pravšnja! Ni se potegnla gor visoko, ker je bla sama tam okoli; in so ji v višini moža mojile za roko debele veje skor do tli. Skoz vse to smreče se ni vidlo najnkr najmanjše luknce svetlobe; tako je blo vse zaglaščno z iglcami. Tla pod smreko pa so bla prav gola, vsa stlačena od srn, ki so se skrivale tod pozimi, ko je metlo.

Ko sti se bli Lenčka in Anka stisnli k deblu, on, Janko, ni vedel, kam bi se del. Bel na drugo stran nemara? saj suho je blo povsod. In ko je zagrmelo nizko nad njimi, ko da prav nad glavami, in je hip pole tudi prav blizu trešlo, se je slišalo, kot bi kdo udaril s skiro po žagncah: da so se razklale in zahreščale. Anka se je zdaj, Uuu! stisnla k Lenčki; tudi če se náraj ni bla prevč ustrašla. Grmenje in strela sta bli razrahljali oblake in hip pole se je ulila gosta ploha. Plajhalo je prav zdržema. Kí je Mirko? Kdu ve, kí se stiska? Pé nje silit vajnga! - je djela Lenčka. A so ga prav takrat zagledali pod eno smreko na drugi strani jačke. Ko je v tistem hipu pogledal sem prot njim; in se bliskoma, kot bi bil nmal jezen, potegnil nazaj.

Ne genelu padat. Ko se je z vrh Modrasuca dol spistila megla in še kar lezla naprej kedl proti dolini, je blo zmerom belj temno. Dans gotovo ne bojo mogli več brat in bi tadi lahko kar šli domov. A bi bli v hipu vsi mokri; zato ne kaže družga ko počakat. Da bi zanetli ogenj, ni potrebe; saj ne zebe.

Ni tako kot je blo lani, ko je Lenčka brala ukop z Margo Grublško v Smrekavi dragi. Blo je že kasno jeseni, že bel proti zimi. Najprej je več dni zandrugama padalo; pole pa se je razjasnilo in se strašno ohladilo. Tako da je blo zjutru in dolgo kje v dopoldan vse belo od slane. Zato sti si mogli zanetit ogenj in ga ves dan podtikat, da sti si kdaj pa kdaj pogreli prste. Zakaj v tašnem mrazu ti ratajo vedle trdi. Kumi okol poldneva se je na prisojnih gričkih nmal otoplilo; na osojnih pa se slana ni otajala ves dan. Malin pa je blo! vse rdeče! Ene so ble že nmal črnkaste od mraza. A blo je pusto, zakaj obeden drugi ni več bral; in Marga ni skor neč govorila. Tudi hodila je strašno počasi. Tako da letos Marga ne bere več.

Res zeblo še ni. A blo je kar dremavno; prav nmal leno. Tudi ves dopoldan, kot se je vidlo, za Anko ni bil neč kaj živ. Pondeljki so zmerom tašni; še posebno, če prejšnji večer v gostilni pri Jozlji ali na Seči plešejo.

On, Janko, še nkol ni bil na plesu. Ti dve leti dol v Tekstilni je delal od vidga do vidga. Ob nedeljah pa je počival, da je spet prišel nmal k sebi.

Ko je Lenčka kar tako djela, Je blu pé snoči pri Juzlji póhnu ldi - ji gotovo ni najnkr pršlo naprej, da letos nisti sami z Anko; tako kot sti bli lani. Da je z njimi tudi on, Janko. A je nemara pomisnla na to Anka, zakaj ko je djela, Ja, ku guodi Luožan, zmerm pridejo - je nmal pogledla kje na drugo stran, k njemu. Zategadelj, ko jo je Lenčka vprašala, Ké je šó Henrik puóle s tabo damó? - Anka ni kar hitro neč djela nazaj. Kot da je nmal tuhtala, cincala; se stopotjo prav nmal muzala. In je videl, kako se je igračla s trakcem na jopci; pa gledala dol prek lepo okroglastih mejnhnih nedri; pole od strani, tako kot nmal od zdoli gor tudi kje prot njemu, Jankotu. Kot da ji je kumi zdaj prav zares pršlo v misel: tudi on, Janko, je tu.

Ti dve leti, ko je bil v Tekstilni, so ratali oni, ki so ostali doma, vsi drugi. Pa zdaj vseglh ne morta pravt tevh reči kar vpričo njega! Kaj naj se obrne proč, kot da jih ne sliši? A najboljše bi blo, če bi kar šel! pa čeprav bi

bil v hipu ves mokr. Zdaj je to uvidla tudi Lenčka, zakaj razpotegnla je obraz, ko da se ji smili. A tega spet ni maral. Anka pa ni genela mečkat trakcev na jopci in blo je gotovo prevč dražljivo, da ne bi povedala: Nmal sm pljiesala; le to jn tm; sedela sm pr Henriki in ga poslušala; Miha Grublški pé je stal na drugem kuonci in me sam gljiedu; tjud pil ne duosti, se mi zdi; samo bjulu je sm proti; ké si muorm pomagat! - In pole tudi Lenčka ni več misnla najnga, Jankota. Zakaj djela je kar naglih: Vidla sm te, ku sm pljiesala z Vinkotam; puole je Vinko pljiesu vs večer s Tino; na vem, zaké je jzn name? - In zdaj tudi Anka ni več pogledavala prot njemu, ko je djela: Puole je šó Henrik z mano domó; neé jn né tjo drgači; in veš, ku sva stala pod smreko uob hiši, sva slišala guor u vejeh, kaku je neki zašmelo; pogljiedava guor: bju je adn med vejami; bju je Miha, ti rjiečem! Henrik se ga ne bal; pró nje! vseglh pe se njieče ravsat; ne tašen, tudi če moguoče zgljieda; zatu je šó; jst pé u hišo.

Ne bi in ne bi mogel več tega poslušat! Zakaj govorili sti tako, kot da njega ni zraven. Da bi že geneli! In je naenkrat vstal in se pretegnil. In djel, Kar pada, pada! - In stopil tudi korak naprej. Kumi zdaj sti se ustavli; sti uvidli: ne bi se smeli pomenavat vse to vpričo njega; kot da ga ne vidta! In je blo pole tudi brez pomena, če je Lenčka djela, Letos boš huodu tjud ti brat z nami pró do kuonca, do zime. - In se je, kot bi presekala, ustavla. Kot bi se ovedla, da bi blo boljše, če bi bla tiho.

Anka pa je kar naenkrat skočila ven, spod smreke in zagukala, U u uu! - Kot da je misnla, da so kje blizu še drugi, ki berejo maline, in se bojo nemara oglasli nazaj. A je blo vse tiho. In tudi ni več veljalo čakati. Ne bo genelo! Kar lije, lije. Oblaki so se poglihali, zato bo zagvišno padalo dolgo, prav kje v noč. Zdaj tudi nima več pomena, če jih zmoči. Neki že obvarjejo kape, facoli in jope, a kaj ko je prek poti poleženo vse mokro malinčuje in visoka trava!

Stopli so bli tadi eden za drugim spod smreke na stezo. Ni se najnkr več splačalo odgrinjat malinčuje pred sabo; zakaj tako in tako bojo hmal vsi mokri. Še narbel je gotovo to občutla Lenčka, ki je hodila prva in vse otresla. A kot se je vidlo, je to ni motlo; zakaj obračala se je nazaj proti Anki in ji neki pravla. Gotovo o plesu, o Jlkotu, Cjenetu; in posebi o Vinkotu, ki je gledala za njim, a je on náraj ne mara. Govorila je kot nmal veselo; vse tako, kot da ne gre zanjo, pač pa za koga družga.

Anka pa je stopala za njo prav nalahkama; in kot bi se nmal pozibavala, poplesavala. Tenka jopca pod prek ram ognjeno majo se ji je oprijemala nedrij. Kako je bla lepa!... A Anka je neki družga; ko en drug svet! Mirko pa je bil spet bel daleč za njimi; sam. In tudi on, Janko, je ostajal zmerom bel zadi...

Tako se je končal prvi dan v malinah. Kaj bi blo lahko tudi drgače? Če bi se on znal bel postaviti; kaj rečt? A je blo, ko da je še otrok!

In dans se Lenčka in Anka gotovo menta, kako da je blo včeri. In kako ga je ponoči kuhala mrzlca! In Anka se, gledoč nekam gor in na drugo stran, samo posmehava...

V kuhnji pa je še zmerom vse tiho. Mejiški so bli pač že od kadi bel molčeči. Niso bli kot eni, ki so že koj, ko vstanejo, zgovorni. Pa bi blo vseglh lepo, če bi slišal kašno besedo, kašen glas. Da ni tako zastran njega? Ne, saj je náraj v kuhnji tako in tako mama sama. Zakaj vsi so že v meji; tudi tata in Jože. Pa tudi drgače je, ko da on v Mejici ni več doma. Medtem ko je bil dol v Tekstilni, se je vse v tej hiši poglihale brez njega!

Saj ga prav strese, ko kot nmal jezen razgrne dekno in butne ven iz loža! In se naglo obleče. Ni več toplo. V tem cajtu v letu so jutra že mrzla. Kamniti zidovi se hitro ohladijo in ratajo volhki.

Kaj je blo zmerom v kuhnji tako vse razmetano? Pole, ko zjutru na hitro odidejo v mejo? Ognjiše je polhno iglc; ker pač netjo s hojevjem. Ob robu se, privzdignjeni na polena, sušijo njegovi čižmi. In diši po surovem lesu in po usnju. Tudi mame ni v kuhnji. Strašansko prazno in pusto! Da bi vsaj pršla!

Ko prav tisti hip prdrsa iz štale gor in prnese pol golide mleka. Ni ga dosti. Jeseni pač krave odstavjo. Štorkljf s čižmi, ki jih ima natak njene kar prek zadnjega roba; kot bi bli coklji. Ko reče, Ké boš frištku? ké ti je še slabu ku ponuoči? če boš jó, v kozici je tuoplu mleku; pogača je v kredenci; se veš! - in gleda kar v tla, se vidi, da ga ima že za unajnga! Tudi podviže bel, kot je imel zanjo v mislih od prej. Cedi mleko. Ne konča. Neki se spomni in pusti delo na pol. Skrbi jo, če je skledčka zajnga čista. Brž jo bo pomila! Ko da on ni več od teve hiše! tako se obnaša!

Strašansko pusto in prazno in samotno! Šel bo! Za njimi gor za Čaven; do znožja Kuclja! Saj ni res, da je bolan! In ni! In tudi ni več otrok!

(Poglavje iz daljšega besedila G O R A)

Dragi prijatelj ZDRAVKO !

Kdo bi si mislil! Ko smo v soboto zjutraj skupaj sedeli v avtobusu, ko si z veliko željo in hrepenenjem po morju odhajal z nami na izlet, ko smo na poti od doma skupaj doživljali nove in lepe trenutke, si gotovo nihče ni mislil, da bo ob vrnitvi na Goro tvoj sedež prazen.

Kot da je usoda hotela, si odšel iz skupine prijateljev, v objem narave, katere del si bil tudi ti.

Nobene zime se nisi ustrašil, vedno si želel in hotel biti v naravi, v objemu naših gozdov, v družbi samotnih živali. Povsod so tvoje sledi.

Bil si naš prijatelj, radi smo poslušali tvoje zgodbe. Škoda. Marsikatera odhaja s teboj. Gorjani izgubljamo

plemenitega človeka in pripovedovalca ljudskega izročila. Tvoje zgodbe so del nas, so del Gore, so del prijateljev iz društva Gora.

Tudi ko je bilo domovini najtežje, si bil zraven. Bil si domoljub, svojo domovino si spoštoval in ljubil.

Na Predmeji se brez tebe ni zgodilo nič. Vedno si bil prisoten, marljiv in prizadeven.

Tvoja skromnost in delavnost puščata na Predmeji, Gori, pa tudi drugje globoke sledi, ki bodo za vedno spominjale nate.

Res je, mnogo prezgodaj zapuščaš sorodnike, prijatelje in znance.

Če pa že mora biti tako, naj ti bo lahka slovenska zemlja, zemlja, ki si jo tako ljubil. Naj ti veter iz slovenskih gozdov poje pesem pri tvojem večnem počitku.

Predmeja, 1. 8. 1999

Emil Velikonja

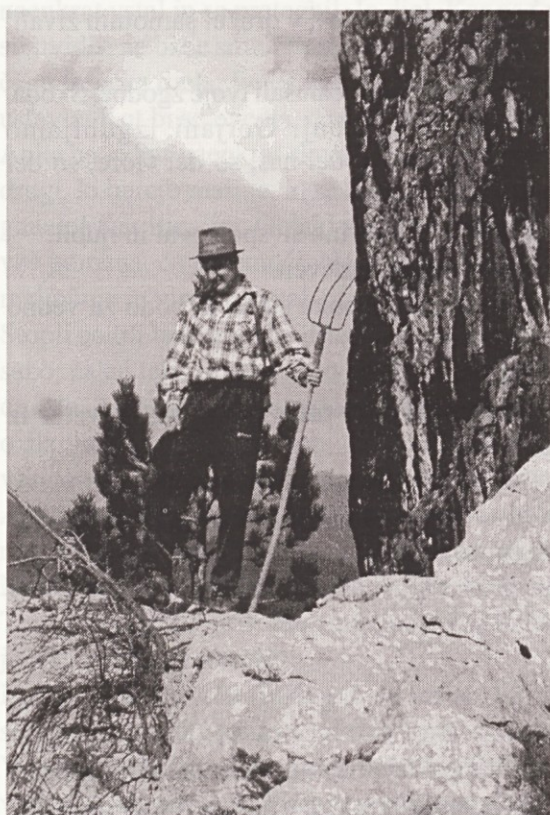
VODA, VODA, VODA...

Spodnja desna fotografija je takorekoč zgodovinska. Gasilski helikopter zajema vodo iz bazena Vrh Jone na Predmeji! Vode na Gori je torej dovolj tudi za gašenje požarov na Čavnu, kar je vidno na levi fotografiji. Obe je letos poletni posnel **Nejc Velikonja**.

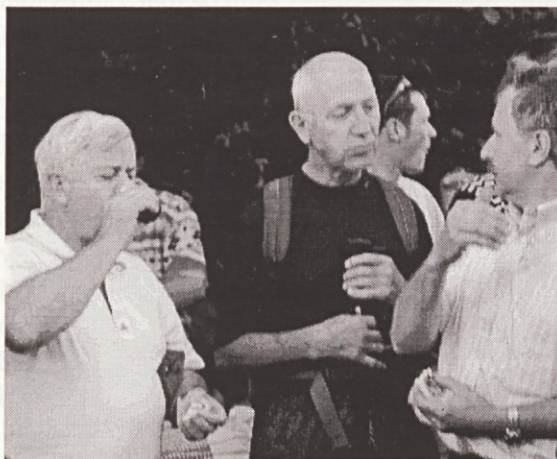

POT PO DOLU GOR IN DOL

Osemnajstega junija na Predmeji ni bil navaden dan! Cela vas je stopila skupaj, saj se je odprtja Poti po Dolu gor in dol udeležil tudi predsednik Slovenije Milan Kučan. Predsednik naj bi po kratkem programu na Orlovci kot prvi zakoračil po očiščeni in označeni stezi, z ličnim vodnikom v rokah. Toda razbesnela se je nevihta in s hojo ni bilo nič. Rezervna proslava je bila v dvorani na Hotelu, nakar se je Predsednik udeležil še borčevske proslave pri spomeniku padlim. Vreme se je toliko izboljšalo, da so osrednji dogodek na Rupi spravili pod streho - dobesedno pod streho, saj se je ponovno ulilo. Predsednik Kučan kot da je treniral za Clintonov obisk. Program je bil torej nekoliko okrnjen oziroma improviziran, zato pa je ostala Pot po Dolu gor in dol, razkošna publikacija in pa spomin na bogato etnološko dediščino, ki so jo v živo predstavljale domače žene. In pa želja, da bi takšne dobrote imeli vsak dan na mizi!! Sicer pa so dogodek vestno beležili fotoaparati treh članov društva in nastala je pričujoča fotoreportaža. (Vse foto Friderik Štromar, Iztok Velikonja in Edo Pelicon.)

*Očistiti pot po Dolu gor in dol? Prava reč!
Potrebuješ samo ene dobre vile.
Pametno, Matjaž, pametno!*

Kaj nismo lepi? Če bi še poskusili naše dobrote...

Tovariš predsednik, za varnost je poskrbljeno! To je periskop gorjanske podmornice. Tako velikega niti Amerika nima.

Kakšno vino da uspeva tukaj, pravite? Bukovo? Nisem še slišal zanj, pa še kislo je.

Za na blizu rabim tudi jaz očala, čeprav nisem nikoli klekljal.

Povem ti, Slavko, če bo danes še enkrat padalo, šagre ne boš čakal kot predsednik društva.

NOV PREDSEDNIK DRUŠTVA GORA

Društvo Gora ima, podobno kot nekdanje jugoslovansko predsedstvo, enoletni predsedniški mandat. V četrto leto delovanja je stopilo z novim, četrtnim predsednikom. Na rednem občnem zboru je članstvo za novega predsednika potrdilo Uroša Velikonjo, ki je prevzel štafetno palico od Slavka Vidica. Kdo je na vrhu članske piramide Društva Gora je vidno iz pričujoče fotografije! Sicer pa se je društvo čez poletje okrepilo s tremi novimi člani (Rajko Velikonja, Rino Velikonja, Friderik Štromar) in ima v tem trenutku na spisku 19 članov.

Se bo predsednik po enem letu še tako prešerno smejal?

Odmevi

V peti številki "Gore" je bil na 15. strani objavljen zapis o Librovem Tonetu s fotografijo Gorjanov - drvarjev v Avstriji. Na poziv bralcem, da sporočijo imena morebitnih drugih prepoznanih mož na fotografiji, se je oglasila Marica Polanc - Librova. Na drugem mestu v vrsti je prepoznala Franca Vidica iz Kamnitenga griče (imenovali so ga Turk), četrti v vrsti (mož z verigo) pa ni Matiče Česnkov, kot je bilo objavljeno, pač pa Franc Bizjak - Bizjakov s Predmeje. Slednje sta potrdila tudi njegov sin Viktor ter hči Marica.

STANIŠE, HUDO POLJE, KREKOVŠE

Člani društva Gora tudi poleti skrbijo za kondicijo, ki jim pride prav na zimskih tekmovanjih. Zadnjo avgustovsko soboto so izkoristili za daljši pohod do nekdanje partizanske bolnišnice Pavle in naprej na Krekovše, kjer je bila osrednja proslava, posvečena prav Pavli. Vodstvo pohoda je prevzel **Zlatko Krivec**, ki kot lovec Lovske družine Krekovše obvlada strma pobočja nad Idrijco in Belco.

Sicer pa je Zlatko za svojo desetino izbral uhojene poti, tako da se ni nihče izgubil. Morda vas bo opisana tura kdaj zamikala in jo boste okušali 'v živo'. S Korenine pelje na Stanišče in od tam čez sedlo med Malim in Srednjim Golakom. V bistvu gre lep čas po transversali (slovenska planinska pot) od Vojskega na Mali Golak, vendar v nasprotni smeri. Steza je na novo markirana in očiščena, kmalu preide v vlako in nato pridemo na cesto. Pri pomniku bolnišnici Pavli zavijemo čez Hudo polje po udobni poti navzdol.

Hudo polje

*Trudni v gazi smo obstali
na Hudem polju, se vprašali:
»Kje so Jože, Tone, Tanja?«*

*Tih in strt dé mladi Vanja:
»Sneg jih je odel z belino,
smreke jim pojo v tišino...«*

*Trudni dalje pod Golaki
šli smo s težkimi koraki
tja pod zvezde v Kozje stene.*

*Tam nas z ivjem noč odene,
spreda žalost v naše sanje
mrtev smeh nesrečne Tanje.*

*Adolf Šinkovec - Črtomir
(Slovensko pesništvo upora,
II. knjiga, str. 450;
iz nove knjige F. Černigoja
Znamenje na Gori)*

*Naša četica koraka čez
Hudo polje (foto E. Pelicon)*

Ko se cesta oži in strmeje spušča, nas oznake usmerijo prečno v strmi breg. Stezo so pred kratkim izdelali upokojeni idrijski gozdarji, je domiselno speljana in na nekaj krajših delih varovana z jeklenico. Čez četrte ure naletimo na spomenik, ki opozarja, da hodimo v bistvu mimo bolnišničnega pokopališča. Po nekaj minutah pridemo do manjše police, kjer je dovolj prostora za spomenik. Skoraj neverjetno je, da so v strmini zgradili pravo naselje, z lastno elektrarnico. **Pavla Jerina Lah**, po kateri so tedaj bolnišnico poimenovali, je ne samo odkrila spomenik, temveč tudi natančno opisala dvoletno delovanje bolnišnice in iz rokava stresala podatke o bolnikih, ranjenih, osebju... Pri svojih 84 letih je brez težav opravila s stezo v obe smeri in to v 'zahmašnih' čevljih.

V prijetnem hladu strmega pobočja, primerne predvsem za trope gamsov, bi lahko poslušali zanimive življenske zgodbe, tudi Gorjanov, vendar je bilo treba priti pravočasno še na osrednjo proslavo, ki jo je na Krekovšu pripravila idrijska občina. Desetina društva Gora se je kar izgubila v tisočglavi množici.

Pavla Jerina Lah med Gorjani (foto E. Pelicon)

GORIŠKA 57, 5270 AJDOVŠČINA, SLOVENIJA,
TEL. HC: 065 161 900, FAX: 065 16 19 022, TEL/FAX: 065 63 367 63 368

IZDELAVA

IZDELAVA ALUMINJASTIH OKEN IN VRAT

MONTAŽA

VISEČIH STROPOV ARMSTRONG

IZDELAVA

MAVČNIH PREDELNIH STEN IN STROPOV

MONTAŽA

CESTNO ODBOJNIH IN PROTI HRUPNIH OGRAJ

MENJALNICA - TRAFIKA

Zvonka

BORZNO POSREDOVANJE

C2, AJDOVŠČINA, TEL.: 065 63 288

- vedno ugodni tečaji tujih valut
- odkup in prodaja delnic podjetij in PID-ov
- prepričajte se, da je pri ZVONKI postopek najhitrejši in najugodnejši
- sočasno lahko izbirate med bogato ponudbo usnjenih izdelkov
- pri ZVONKI dobite tudi časopis Gora

PRI ZVONKI DOBITE ČASOPIS GORA IN VODNIK "POT PO DOLU GOR IN DOL"

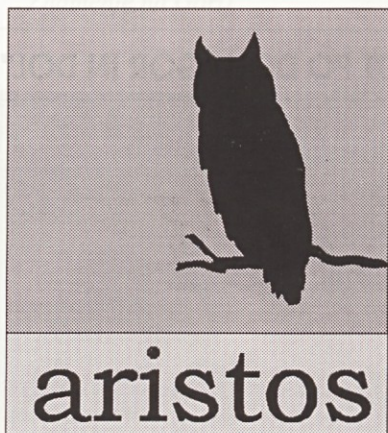
BAR NA OTLICI

BRUNA LIKAR s.p.

tel.: 065 649 616

RADIO **NOVA** 5270 AJDOVŠČINA
94,8 MHz Goriška 17

ARISTOS založništvo d.o.o.

Bevkova 2, p.p. 76

5270 Ajdovščina

tel.: (065) 62-230

gsm: 041 671-181

Trženje časopisa GORA

NTM Nepremičnine

Marija Trošt s.p.

Gregorčičeva 32, Ajdovščina

tel.: 065 161 210, tel./fax: 065 161 215

- posredovanje v prometu z nepremičninami
- organizacija konferenc, seminarjev, sejmov in razstav

NASVETI S PODROČJA NEPREMIČNIN SO BREZPLAČNI

Prodajamo

Predmeja: stanovanjska hiša (novogradnja) vseljiva, z nedokončano garažo, 811 m²

Predmeja: manjša stanovanjska hiša, primerna za vikend

Kovk: gradbena parcela 1800 m²

Turistično društvo Vipavski Križ
čestita društvu Gora za izjemne uspehe,
ki so jih dosegli v tako kratkem času.
Sočasno želi vsem prebivalcem Gore
prijetno Angelsko nedeljo.

PIZZERIJA RENER

RENER ALEŠ s.p.

Pot v Žapuže 2, Ajdovščina

Tel.: 161080

**OKUSNE PIZZE VAM BOMO HITRO
DOSTAVILI NA VAŠ DOM, V SLUŽBO...**

Časopis GORA izdaja Društvo za ohranjanje
in varovanje naravne in kulturne dediščine Predmeja.
Sedež uredništva je na Predmeji 106, 5270 Ajdovščina,
tel/fax 065 649 023.

Uredniški odbor:

Glavni in tehnični urednik: Edo Pelicon

Odgovorni urednik: Slavko Vidic

Lektor: Franc Černigoj

Tisk: PG Sedmak Ajdovščina

Naklada 500 izvodov

Oblikovanje logotipa društva GORA: Silva Karim

Fotografiji na prvi in zadnji strani: Elvica Velikonja

ISSN 1408-7855 NUK Ljubljana